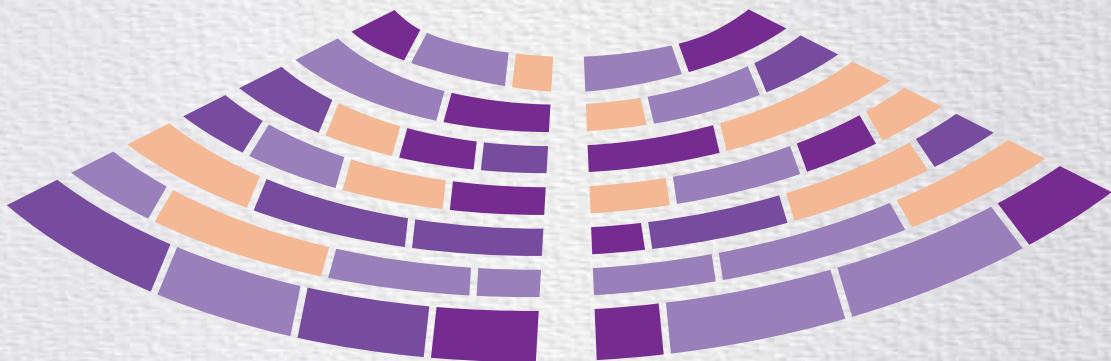

РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ Е ВАЖНА!

Прирачник за родова еднаквост и
зајакнување на жените наменет за
пратениците и собранискиот персонал

РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ Е ВАЖНА!

Прирачник за родова еднаквост и зајакнување на жените наменет за пратениците и собранискиот персонал

Наслов: РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ Е ВАЖНА!
Прирачник за родова еднаквост и зајакнување
на жените наменет за пратениците и собранискиот персонал

Автори и авторки: Саша Гавриќ и Резарт Мехмед,
Мисија на ОБСЕ во Скопје, и
Ева Јованова и Симона Сарделиќ,
Собрание на Република Северна Македонија

Превод: Злата Ѓуроска Брајовиќ

**Графичка обработка
и дизајн:** Polyesterday

Издавач: Мисија на ОБСЕ во Скопје
Собрание на Република Северна Македонија

www.osce.org/skopje
www.sobranie.mk

Собрание на
Република Северна Македонија

Благодарност

Авторите сесрдно им се заблагодаруваат на Стефан Нунер, Жанета Попоска и Катарина Живковиќ од Мисијата на ОБСЕ во Скопје, и Ана Ангеловска и Александра Цветковска од НДИ – Северна Македонија за нивната поддршка во процесот на изработка на прирачникот.

© OSCE Mission to Skopje, 2020

Сите права се задржани. Содржината на оваа публикација може слободно да се користи и умножува во образовни и други некомерцијални цели, под услов при секоја таква репродукција да се наведе Мисијата на ОБСЕ во Скопје како извор.

Мисијата на ОБСЕ во Скопје посвети големо внимание при подготовката на материјалите за оваа публикација. Сепак, не прифаќа одговорност за точноста и сеопфатноста на информациите, насоките и советите што се содржани во неа, ниту пак за печатните грешки. Содржината на оваа публикација, ставовите, мислењата, наодите, толкувањата и заклучоците содржани во неа се на авторите и соработниците и не ја одразуваат секогаш официјалната политика или став на Мисијата на ОБСЕ во Скопје.

СОДРЖИНА

Предговор	4
<i>Амбасадор Клеменс Која, шеф на Мисијата на ОБСЕ во Скопје</i>	
Предговор	5
<i>Цветанка Иванова, генерална секретарка Собрание на Република Северна Македонија</i>	
Предговор	6
<i>Роберт Скот Хејзлет, виш резидентен директор Национален демократски институт – Северна Македонија</i>	
Скратеници	7
Поимник	8
Поглавје 1.	11
ШТО Е РОДОВА ЕДНАКВОСТ?	11
1.1 Меѓународни стандарди и инструменти	13
1.2 Национална рамка на политики и законска рамка	18
1.3 Национални институционални механизми и независни институции за родова еднаквост	23
Поглавје 2.	
РОДОВА ЕДНАКВОСТ ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	29
2.1 Родово сензитивни парламенти	29
2.2 Родовата еднаквост и застапеност	34
2.3 Родово сензитивна изработка на закони	41
2.4 Надзор над родовата еднаквост	46
БИБЛИОГРАФИЈА	53

Предговор

Амбасадор Клеменс Која, шеф на Мисијата на ОБСЕ во Скопје

ОБСЕ смета дека еднаквите права на жените и мажите се клучни за унапредување на мирот, одржливата демократија и економскиот развој. ОБСЕ има за цел да понуди еднакви можности за жените и мажите и да ја интегрира родовата еднаквост во политиките и практиките, како во земјите членки, така и внатре во самата организација. Со локалните партнери, ОБСЕ развива и спроведува проекти за зајакнување на жените и градење на локалните капацитети и стручност за женските прашања. Организацијата соработува со властите при прегледот на законодавството и помага во градењето национални механизми за да се обезбеди еднаквост меѓу жените и мажите.

Мисијата на ОБСЕ во Скопје ги поддржува напорите за реформи на Собранието на Република Северна Македонија од 2017 год. Главен приоритет е да се создаде понезависно и порепрезентативно Собрание кое ја интегрира родовата перспектива во својата работа и кое одговара на потребите на граѓаните. За време на својот последен мандат, Собранието усвои клучно законодавство чија цел е зајакнување на жените и унапредување на родовата еднаквост. Сепак, редовното следење на работата на Собранието укажа на недостатоци со потенцијал за подобрување на прописите и практиките на Собранието да се унапреди родовата еднаквост да биде повеќе од само прашање на паритет.

Во 2019 год., Мисијата и Собранието заедно спроведоа самопроценка на родовата сензитивност, разгледувајќи ги сите аспекти на регулаторната рамка, практиките и работењето на Собранието. Како резултат на самопроценката, се подготви наративен толковен извештај со конкретни препораки за пратениците и раководството како уште повеќе да се подобри моменталната состојба. Извештајот беше претставен пред Собранието во јуни 2019 год. и беше дочекан како повик за дејствување. На покана на Генералната секретарка на Собранието и Комисијата за еднакви можности на жените и мажите, нашата Мисија, заедно со Канцеларијата на ОБСЕ за демократски институции и човекови права (ОДИХП) и Националниот демократски институт (НДИ) - Северна Македонија, го поддржаа изготвувањето на сеопфатен План на активности за родова сензитивност за 2020 и 2021 год., кој го усвои собраниската Комисија за еднакви можности во јануари 2020 год.

Овој прирачник е изработен за да се поддржи новиот собраниски состав и собранискиот персонал во нивната работа да се унапреди родовата еднаквост во сите аспекти, како внатре во институцијата, така и во неговата законодавна работа. Прирачникот дава теоретски осврт на родовата еднаквост, како се изработуваат родово-сензитивни закони и како може да се подобри надзорот над родовата еднаквост. Но, уште поважно, нуди и практични примери од Северна Македонија и од собранијата низ целиот свет за интегрирање на родовата перспектива во работата на Собранието. Прирачникот ќе биде проследен со обуки, активности за подигање на свесноста и советодавни активности. Мисијата на ОБСЕ во Скопје со задоволство ќе го поддржи овој процес со својата експертиза за да ги постигне Собранието клучните достигнувања од областа на родова еднаквост.

Предговор

Цветанка Иванова,

Генерална секретарка на Собранието на Република Северна Македонија

Родовата еднаквост е темелна вредност на Уставот на Република Северна Македонија. Оваа темелна вредност е вградена во бројни законски и подзаконски акти, владини стратегии, институционални акциски планови и во секојдневната работа на Собранието. Еднаквите права и можности се од висок приоритет за нас, а сè со цел да се унапредат животите на жените, мажите, девојчињата и момчињата, со што се придонесува кон демократско и избалансирано општество.

Собранието на Република Северна Македонија, почнувајќи од 2002 година наваму, интензивно го трасира патот за родово избалансирано општество. Како поранешна пратеничка, бев дел од групата храбри жени што го формираа и градеа Клубот на пратенички. Клубот се формира на 07 март 2003 год. со поддршка на меѓународната заедница (Пактот за стабилност - Центар за родово еднаквост (ГТФ), НДИ и ОБСЕ), и други граѓански организации, од кои особено значајни се Македонското женско лоби, Националниот совет за родово рамноправност (СОЖМ) и Одделението за унапредување на рамноправноста меѓу половите при Министерството за труд и социјална политика. Во првиот законодавен период до 2006 год., Клубот издејствува измени на изборното законодавство и унапредување на веќе вградената родово квота од 30%. Благодарение на нашиот ангажман се изработи, а потоа Собранието и го усвои првиот Закон за еднакви можности на жените и мажите.

„Критичната маса“ на жени, како што се нарекува во родовата теорија, за првпат се постигна на Парламентарните избори во 2006 год., што овозможи женските прашања и родовата еднаквост да станат приоритет и 30% жени пратенички добија место во Собранието. По изборите во 2006 год. бев избрана за Претседателка на Клубот и продолживме да работиме на семејното насилство, репродуктивните права, здравствената заштита и заштитата на децата и многу други прашања во кои се идентификуваше нееднаквоста.

Од 2017 год. сум на функција Генерална секретарка и ја раководам Собраниската служба и понатаму продолжувам да придонесувам кон парламентарни реформи со посебен акцент на родово сензитизирање на Собранието. Во овој период спроведовме повеќе национални реформи за да може Собранието да продолжи и понатаму да го трасира патот кон целосно исполнување на својата уставна надлежност, притоа градејќи механизми за родово сензитивно собрание. Со поддршка на Мисијата на ОБСЕ во Скопје, НДИ и ОБСЕ/ОДИХР започнавме со интегрирање на родовото прашање во законодавниот процес, застапеноста и надзорот. За таа цел со Комисијата за еднакви можности на мажите и жените и Клубот на пратенички усвоивме План на активности за унапредување на родовата сензитивност на Собранието за 2020/2021 год. Планот е од стратешко значење за Собранието со кој во иднина се гарантираат мерките и активностите за постигнување на родово сензитивно Собрание.

Во својство на Генерална секретарка на Собранието, го поздравувам издавањето на овој Прирачник кој треба да послужи како цврста основа за градење на капацитетите на нашиот персонал и да им даде насоки на идните пратеници кои ќе се изберат на претстојните парламентарни избори. Во исто време, им се заблагодарувам на сите жени пратенички кои се посветиле во борбата за родово еднаквост и родово сензитивно Собрание, на мажите пратеници кои ни ја дадоа сета своја поддршка во оваа борба и на Собраниската служба.

Би сакала да искажам голема благодарност до авторите и Мисијата на ОБСЕ во Скопје за континуираната поддршка на нашата институција.

Предговор

*Роберт Скот Хејзлет, виш резидентен директор
Национален демократски институт – Северна Македонија*

Учеството на жените во политиката помага да се унапреди родовата еднаквост и влијае како на опсегот на политиките што се разгледуваат, така и на решенијата што се предлагаат. Како што вели и активистката за човекови права и добитничката на Нобеловата награда, Малаја Јусафзаи, „Го кревам гласот не за да викам, туку за да се чујат сите оние што немаат глас ... не можеме да успееме ако половината од нас се замолчани.“

Постојат неоспорни докази низ целиот свет што покажуваат дека како сè повеќе жени се избираат на функција, така и сè повеќе се креираат политики во кои се нагласува квалитетот на животот и се одразуваат приоритетите на семејствата, жените и малцинствата. Според наодите на Европскиот институт за родова еднаквост и Министерството за труд и социјална политика од 2019 год., индексот за родова еднаквост на земјата изнесува 62, наспроти 67.4 во ЕУ, и се наведува дека „сè уште постојат значителни родови нееднаквости, особено во однос на приходот и заработувачката, и споделувањето на домашните обврски.“ Политичкото учество на жените врши длабоки позитивни и демократски влијанија врз заедниците, законодавниот дом, политичките партии и животите на граѓаните, и го помага остварувањето на демократијата.

Националниот демократски институт работи во Северна Македонија уште од 1993 год. како партнер на Собранието, извршната власт, политичките партии, граѓанското општество и медиумите, нагласувајќи ги еднаквите можности како во содржината, така и во начинот на работење. Институтот потврдува дека постои поголема веројатност жените вонпартиски да соработуваат, да одговорат на потребите на избирачите, да влијаат на постигнување постојан мир, да ја поттикнат довербата на граѓаните во демократијата и да ги постават како приоритет образованието, здравството и други клучни индикатори за развој. НДИ го поддржува Клубот на пратенички уште од неговото формирање во 2003 год. преку поддршка на стратешкото планирање, развивањето на политиките и лобирањето кај раководството на Собранието и владините министерства за прашања од сферата на јавните политики, како еднаквост на платите.

Општеството треба да настојува жените и мажите да уживаат еднакви можности, права и обврски, а Собранието има многу важна улога во постигнувањето на оваа цел. „Немањето еднаква плата за еднаква работа и неплатената работа се тесно поврзани“, појаснуваат од Македонското женско лоби, „поради нивната репродуктивна улога, жените често се одминуваат кога се работи за унапредување или зголемување на платата. Тешкиот товар на грижата за децата и старите лица, за која не се плаќа, традиционално е главна обврска на жените во нашето општество.“ Собранието кое е посветено на одржлив развој, економски просперитет, градење општество засновано на правичност и достоинство, и почитување на човековите права е јавна институција која е посветена на родовата еднаквост, преку прилагодување на одлуките за да се одразат потребите на жените и на мажите кога се донесуваат закони и се надгледува спроведувањето на закон или јавна политика.

НДИ упатува честитки до ОБСЕ за објавувањето на овој прирачник. Ова е првиот прирачник за родова еднаквост што содржи информации специфични за Северна Македонија за да се олесни унапредувањето на родовата еднаквост и интегрирањето на родовата перспектива во работата на Собранието. Институтот многу ја цени непречената соработка со Собранието, ОБСЕ и граѓанското општество, а ваквите синергии ги максимизираат нашите заеднички напори за поголема родова еднаквост.

Скратеници

ГО	Граѓанска организација
ЕИГЕ	Европскиот институт за родова еднаквост
ЕУ	Европска Унија
ЖМБ	Жени, мир и безбедност
ИПУ	Интерпарламентарна унија
КП	Клуб на пратенички
НАП	Национален акциски план
НВО	Невладина организација
НДИ	Национален демократски институт
НИЧП	Национална институција за човекови права
ОБСЕ	Организација за безбедност и соработка во Европа
ОДИХР	Канцеларијата на ОБСЕ за демократски институции и човекови права
ОН	Обединети нации
ОХЦХР	Канцеларијата на Високиот комесар за човекови права
ПВР	Проценка на влијанието на регулативата
УНДП	Програма за развој на Обединетите нации
ЦЕДАВ	Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените

Поимник

Род

Општествени атрибути и можности кои се поврзуваат со тоа да се биде жена и маж и со врските меѓу жените и мажите и девојчињата и момчињата, како и односите меѓу самите жени и самите мажи.

Родова анализа

Критичко испитување како разликите во родовите улоги, активности, потреби, можности и права/следувања влијаат врз жените, мажите, девојчињата и момчињата во дадена област на политиките, ситуација или контекст.

Родов баланс

Човечки ресурси и еднакво учество на жените и мажите во сите области на работата, проектите и програмите.

Родова еднаквост

Еднакви права, одговорности и можности за жените и мажите и девојчињата и момчињата.

Обука за родова еднаквост

Секоја образовна алатка или процес чија цел е да се зголеми свесноста на креаторите на политиките и другите чинители во ЕУ и земјите членки за прашањата од областа на родовата еднаквост, да се изградат нивните родови компетенции и да им се овозможи да ги промовираат целите на родовата еднаквост во својата работа на секое ниво.

Проценка на влијанието на родот

Алатка за проверка на дадени предлог-политики со цел да се идентификува и процени нивното диференцијално влијание или дејство врз жените и мажите за да се исправат таквите нееднаквости пред да се поддржи предлогот.

Родово интегрирање

Систематско разгледување на разликите меѓу условите, ситуациите и потребите на жените и мажите во сите политики и акции.

Родови квоти

Позитивен мерен инструмент чија цел е да се забрза постигнувањето на родово балансирано учество и застапеност преку утврдување удел (процент) или број на места или мандати кои треба да ги пополнат, или да им се доделат на жени и/или мажи, најчесто според одредени правила или критериуми.

Родов паритет

Нумерички концепт што се однесува на родовата еднаквост.

Родовиот паритет се однесува на релативната еднаквост во поглед на бројот или уделот на жените и мажите, девојчињата и момчињата и често се пресметува како сооднос на женски наспроти машки вредности за даден показател.

Родово одговорно буџетирање

Интегрирање на родовата перспектива во буџетскиот процес. Подразбира родово базирана проценка на буџетот, вклучувајќи ја родовата перспектива на сите нивоа на буџетскиот процес и реструктурирање на приходите и расходите со цел да се промовира родово еднаквост.

Интегрирање на родовата перспектива (Интегрирање на перспективата на родовата еднаквост)

Погледнете го терминот *Родово интегрирање*

Интерсекционалност

Аналитичка алатка за проучување, разбирање и одговарање на начините на кои полот и родот се пресекуваат со други лични карактеристики/идентитети, како возраста, етничката припадност, сексуалната ориентација или попреченоста, и како овие пресеци придонесуваат за уникатните доживувања на дискриминацијата.

Институционални механизми за родова еднаквост (родова машинерија)

Органи со мандат да промовираат родова еднаквост и да го поддржуваат интегрирањето на родовата еднаквост во општите политики од сите области, кои најчесто се составени од орган од централната власт надополнет со меѓу-министерска структура за координација на родовото интегрирање и лица за контакт или фокални точки одговорни за родовото интегрирање во министерствата.

Позитивни мерки (афирмативни мерки)

Акција со која на членовите на одредена категорија лица, во овој случај -жените, им се дава повластен пристап до права што им се загарантирани во иста мера како и на членовите на други категории, во овој случај мажите.

Привремени специјални мерки

Мерки чија цел е да се забрза подобрувањето на положбата на жените за да се постигне значителна еднаквост со мажите, и да настанат структурните, социјалните и културните промени што се потребни за да се поправат поранешните и моменталните форми и ефекти на дискриминацијата на жените, како и да им се надомести за нееднаквоста и претрпената штета.

Алатки за родово интегрирање

Операционализирани инструменти што може да се користат посебно, или да се комбинираат за да се изработат програми што значително ќе се разликуваат во поглед на целите, пристапите и димензиите.

Поглавје 1. ШТО Е РОДОВА ЕДНАКВОСТ?

Родова еднаквост е состојбата во која жените и мажите ги уживаат истите права и можности во сите сектори на општеството, вклучително и економското учество и донесувањето одлуки, при што различните однесувања, аспирации и потреби на жените и мажите еднакво се земаат предвид при развојот и спроведувањето на политиките. Иако целосна родова еднаквост сè уште не е постигната никаде во светот, земјите како Исланд и Шведска се спомнуваат како добри примери на земји во кои жените и мажите уживаат исти права и можности, а социјалните политики се поволни за семејствата и подеднакво корисни за обата рода. За да се постигне потполна еднаквост на жените и мажите во Европа потребен е здружен напор на разни чинители, како државните институции, граѓанското општество, медиумите, академијата и други.*

Денешното сфаќање на еднаквоста на жените и мажите во голема мера се должи на историските, економските, верските и други општествени институции, настани и творби. Начинот на кој зборуваме, ја третираме и се справуваме со родовата еднаквост во Југоисточна Европа, Централна Азија или Скандинавија значително се разликува. Општествените движења за унапредување на родовата еднаквост меѓу Првата и Втората светска војна, и оние што се случуваат денес во Северна Македонија исто така многу се разликуваат. Невработен маж од непривилегирана етничка заедница и образована раководителка од мнозинската заедница немаат исти можности. Сиве овие социјални и културни елементи исто така силно влијаат на начинот на кој ги сфаќаме поимите пол, род, родова еднаквост, родов паритет, родов баланс, родова квота и други поими и концепти, и како ги обликуваме политиките, институциите и услугите во заедницата.**

Со цел подобро да се разберат родовите односи и животните услови за жените и мажите во Северна Македонија, Министерството за труд и социјална политика и Државниот завод за статистика, во соработка со Европскиот институт за родова еднаквост, го изготвија **Индексот за родова еднаквост за Северна Македонија**. За пресметување на Индексот за родова еднаквост за Северна Македонија употребени се податоци за 2015 год. и тие се засноваат на методологијата на Индексот на ЕИГЕ за 2017 год. Публикацијата претставува ресурс за граѓанското општество, медиумите, креаторите на политиките и парламентарците да добијат увид во предизвиците и областите во кои се потребни други активности од страна на државните институции. На крајот на овој дел е дадена врска (линк) за пристап до оваа публикација.

За зајакнување на родовата еднаквост потребно е систематско разгледување на разликите меѓу условите, ситуациите и потребите на жените и мажите во сите владини политики и акции. Овој пристап се нарекува **родово интегрирање** или **интегрирање на родовата перспектива**. За да се интегрира родовата перспектива во секојдневната работа, развиени се разни алатки и методи за родово интегрирање.

* Ресурс: Светски економски форум; Глобален извештај за родовиот јаз, 2020

Никој од нас нема да види родов паритет во нашиот животен век, а веројатно нема и многу од нашите деца. Тоа е освестувачкиот наод на Глобалниот извештај за родовиот јаз 2020, кој открива дека родов паритет нема да се постигне уште 99,5 год. Северна Македонија е рангирана на 70-то место од 153 земји што се дел од Глобалниот индекс на родовиот јаз. Целиот извештај е достапен на:

<https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality>

**Ресурс: Веб-сајт на Европскиот институт за родова еднаквост

Европскиот институт за родова еднаквост (EIGE) е основан во 2006 год. од страна на Европската Унија како институција чија задача е да собира, анализира и споделува податоци за еднаквост на жените и мажите. Институтот го разви и го објавува Индексот за родова еднаквост за сите земји членки на ЕУ и за некои земји – кандидати, вклучително и Северна Македонија.

Воедно, Институтот ја одржува и најсеопфатната европска онлајн платформа за родова еднаквост што нуди алатки и методи за родово интегрирање, но исто и детален поимник и толковен речник за родова еднаквост, достапни на eige.europa.eu.

Погоре наведената веб-страница на Европскиот институт за родова еднаквост дава бројни примери од цела Европа како се интегрираат родовите прашања, на пример, во училишните програми и учебници, давањето здравствени услуги, урбанистичкото планирање и транспорт или развојот на судството. Во следната табела даден е преглед на алатките за интегрирање на родовата перспектива.

Табела: Преглед на алатките за интегрирање на родовата перспектива

Алатка	Краток опис
Родова анализа	Критичко испитување како разликите во родовите улоги, активности, потреби, можности и права/следувања влијаат врз жените, мажите, девојчињата и момчињата во дадена област на политиките, ситуација или контекст. Повеќе информации на: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-analysis
Проценка на влијанието на родот	Алатка за проверка на дадени предлог-политики со цел да се идентификува и процени нивното диференцијално влијание врз жените и мажите за да се исправат таквите нееднаквости пред да се поддржи предлогот. Повеќе информации на: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-impact
Родова ревизија	Проценка на степенот до кој родовата еднаквост делотворно се институционализира во политиките, програмите, организациските структури и постапки (вклучително и процесите на донесување одлуки), и во соодветните буџети. Повеќе информации на: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-audit
Родово одговорно буџетирање	Интегрирање на родовата перспектива во буџетскиот процес. Подразбира родово базирана проценка на буџетот, вклучувајќи ја родовата перспектива на сите нивоа на буџетскиот процес и реструктурирање на јавните приходи и расходи со цел да се промовира родова еднаквост. Повеќе информации на: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-budgeting
Родова обука	Процес на развивање на свесноста и капацитетот за родови прашања, за да се внесе лична или организациска промена за постигнување родова еднаквост. Серија активности чија цел е да се зајакнат вештините и знаењето на луѓето за одредено прашање, во овој случај за родовата еднаквост. Повеќе информации на: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-equality-training
Родово планирање	Активен пристап кон планирањето во кој се зема родот како клучна варијабла или критериум и се интегрира некоја конкретна родова димензија во дадена политика или акција. Повеќе информации на: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-planning

Алатка	Краток опис
Податоци разделени по пол	Податоци што се собрани и табуларно претставени посебно за жените и мажите, што овозможува да се мерат разликите меѓу жените и мажите во поглед на разните социјални и економски димензии и претставува еден од условите за да се добие родова статистика. Повеќе информации на: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/sex-disaggregated-data

Извор: Подготвено од авторите, врз основа на информациите преземени од eige.europa.eu

За натамошно читање, препорачуваме:

- » Марија Башевска (2019): *Индекс на родова еднаквост во Северна Македонија 2019/Gender Equality Index for North Macedonia 2019*, Скопје: УНДП/UN Women. Достапно на македонски и англиски на: <https://eurogender.eige.europa.eu/events/launch-north-macedonian-gender-equality-index#resources>
- » *Мисијата на ОБСЕ во Скопје (2019): Барометар на еднакви можности/Barometer of Equal Opportunities*. Скопје. Достапно на англиски, македонски и албански: <https://www.osce.org/mission-to-skopje/439679>

Ресурс: Веб-сајтот на Родовата иницијатива на ОЕЦД

Иницијативата ги испитува постојните бариери за родова еднаквост во образованието, вработувањето и претприемништвото. Овој веб-сајт го следи напредокот на владите во промовирањето на родовата еднаквост во земјите што се и што не се членки на ОЕЦД, и нуди добри практики врз основа на аналитички алатки и сигурни податоци. Разните онлајн алатки, извештаи, ресурси и податоци се достапни на <https://www.oecd.org/gender/>

1.1 МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И ИНСТРУМЕНТИ¹

Едно од темелните начела на **Повелбата на Обединетите нации** усвоена од светските лидери во 1945 год. е токму „еднаквите права на мажите и жените“. Иако денес не се смета за необично, тогаш за првпат во меѓународен документ се признава еднаквоста на жените и мажите. Начелото за „родова еднаквост“ потоа се потврди и во Универзалната декларација за човекови права во 1948 год., преку афирмацијата на „еднаквите права на мажите и жените“. Декларацијата го трасираше патот за да се зајакнуваат и понатаму меѓународните заложби во областа на правата на жените, што е најсеопфатно направено во **Конвенцијата на Обединетите нации (ОН) за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (ЦЕДАВ)** од 1979 год. Конвенцијата содржи „повелба на правата“ на жените, со што се дефинира што претставува дискриминација на жените и се утврдува агенда за национално дејствување за да се стави крај на таквата дискриминација. Конвенцијата ЦЕДАВ ја ратификуваа вкупно 189 земји, вклучително и 55 од 57-те земји учеснички на ОБСЕ, а многу од нив последователно ги воведоа принципите на родовата еднаквост во своето законодавство што се однесува, на пример, на здравството, образованието, семејството и бракот, спречувањето на трговијата со жени и деца, и кривичниот законик. **Северна Македонија е членка на ЦЕДАВ од 1994 год.** како наследник на ратификувањето на Конвенцијата од страна на Југославија во 1982 год.

1 Ова поглавје се надоврзува на текст од публикацијата на ОБСЕ/ОДИХР од 2017 год. под наслов **Закони за жени и мажи: Практичен водич за родово сензитивно законодавство**, стр. 9-12. Погледнете го изворот во Библиографија.

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ И СОБРАНИСКИОТ ПЕРСОНАЛ:**Ревизија на напредокот од страна на Комитетот на ЦЕДАВ**

Република Северна Македонија поднесува редовни извештаи до Комитетот на ЦЕДАВ како независно тело одговорно за следење на напредокот при спроведувањето на оваа конвенција. Комитетот подготви Завршни согледувања за шестиот периодичен извештај за Северна Македонија во ноември 2018 год, а земјата треба повторно да поднесе извештај за спроведувањето до ноември 2020. Завршните согледувања се достапни на веб-страницата на ОХЦХР: <https://www.ohchr.org/EN/Countries/ENACARegion/Pages/MKIndex.aspx>

Имајќи ги предвид овие информации, **Собранието** треба:

- » Да ги изгради свесноста и капацитетот на пратениците и собранискиот персонал да работат на спроведувањето на Конвенцијата ЦЕДАВ;
- » Да ја надгледува Владата во спроведувањето на Завршните согледувања, и нивното интегрирање во новата Стратегија за родова еднаквост;
- » Да бара редовни извештаи и да поднесува последователни барања до Владата.

Интегрирањето на родовата перспектива се воспостави како меѓународно договорена стратегија за промовирање на родовата еднаквост преку **Платформата за акција од Пекинг** усвоена на **Четвртата светска конференција за жените** што се одржа во Пекинг во 1995 год. Платформата ги обврзува сите засегнати страни, вклучително и субјектите на Обединетите нации, земјите членки, меѓународната развојна заедница и граѓанското општество, при развивањето на политиките и програмите, да „осигурат еднаков пристап и целосно учество на жените во структурите на моќта и донесувањето одлуки.“ Понатаму, во 1997 год., Економскиот и социјален совет на ОН (ЕКОСОК) го дефинираше **интегрирањето на родовата перспектива** на следниов начин: „Интегрирањето на родовата перспектива е процес на проценка на импликациите по жените и мажите за секое планирано дејствување, вклучително и законодавството, политиките и програмите, во сите сфери и на сите нивоа.“ Тоа е стратегија како да се опфати сето тоа што ги засега жените и мажите, и нивните искуства, да станат составна димензија на изработката, спроведувањето, следењето и евалуацијата на политиките и програмите во сите политички, економски и општествени сфери за подеднакво да имаат корист и жените и мажите и да не се создава нееднаквост. Крајната цел е да се постигне родова еднаквост.“ (Резолуција на ЕКОСОК, Извадок од A/52/3, Поглавје IV, 1997)*

Оттука, родовата еднаквост е сеопфатна и долгорочна развојна цел, а интегрирањето на родовата перспектива претставува метод што се состои од стратешки пристапи специфични за контекстот, но и техничките и институционалните процеси кои се усвојуваат за да се постигне таа цел. Со интегрирањето на родовата перспектива се

* Ресурс: Веб страницата на ОХЦХР за повелбите и обврските на ОН

Канцеларијата на Високиот комесар за човекови права при ОН (ОХЦХР) одржува веб-сајт кој редовно се ажурира со информации за сите земји членки на ОН. Веб-страницата за Северна Македонија им нуди на заинтересираните читатели информации за повелбите на ОН за човекови права, вклучително и конвенцијата ЦЕДАВ, но и завршните согледувања на разните комитети, вклучително и а) комитетот за правата на лицата со попреченост, б) комитетот за економски, социјални и културни права и в) комитетот за елиминација на расната дискриминација. Овие ресурси се од огромна важност, имајќи го предвид таканаречениот интерсекциски пристап кон човековите права и родовата еднаквост и потребата да се процени родот во однос на попреченоста, возраста и етничката припадност. Веб страницата на Северна Македонија е достапна на: <https://www.ohchr.org/EN/Countries/ENACARegion/Pages/MKIndex.aspx>

интегрираат прашањата за родова еднаквост во националните јавни и приватни организации, во централните или локалните политики и во услугите и програмите специфични за секторите. Долгорочно, целта е да се трансформираат дискриминаторските општествени институции, да се прифати дека дискриминацијата може да биде всадена во законите, културните норми и практиките во заедницата кои, на пример, го ограничуваат пристапот на жените до правата на сопственост, или до јавниот живот. **Во Агендата за одржлив развој 2030** на ОН повторно се искажува заложбата за родова еднаквост и интегрирање преку поддржувањето на бројни цели, вклучително и Цел бр. 5 за „постигнување родова еднаквост и зајакнување за сите жени и девојчиња“.*

Конфликтите од 1990-те исто така доведоа до промена во начинот на кој се сфаќа улогата и позицијата на жените и девојчиња во конфликт, што доведе до усвојување на **Резолуцијата 1325 на Советот за безбедност на ОН за жени, мир и безбедност**. Заедно со уште девет последователни резолуции, Резолуцијата 1325 ја сочинува таканаречената глобална Агенда за жени, мир и безбедност. Главно место во агендата имаат прашањата што се однесуваат на учеството, заштитата, превенцијата, и помошта и опоравувањето, признавајќи ја потребата за проактивно и значајно учество на жените, но исто и за нивна заштита, особено од насилство поврзано со конфликт и други видови родово засновано насилство. Земјите членки на ОН се повикуваат да изработат Национални акциски планови за спроведување на Резолуцијата. Првиот Национален акциски план во Северна Македонија се спроведе во периодот од 2013 до 2015 год. Во моментот се изготвува новиот акциски план (Види Поглавје II).**

Работата на **Советот на Европа** на ова поле е исто така од огромно значење за Северна Македонија. Особено е важна да се спомене Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Истанбулската конвенција), која земјата ја ратификува во 2018 год. Врз основа на ратификацијата, Владата усвои амбициозен Акциски план за имплементација на Конвенцијата за периодот 2018-2023. Меѓу другото, Акцискиот план предвидува усвојување на нов Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство. Предлог-законот е поднесен до Собранието, но не беше усвоен од последниот собраниски состав. Тоа ќе биде задача на новиот собраниски состав по изборите во 2020 год.***

Европската Унија го поддржа интегрирањето на родовата перспектива како водечка стратегија за постигнување родова еднаквост се залага родовата еднаквост да се зема предвид во сите сфери на политиките. Всушност, како принцип, родовата еднаквост е втемелена во европските договори уште од 1957 год., дури и пред да се усвои Конвенцијата ЦЕДАВ. Во 1999 год. Договорот од Амстердам ги опфати промоцијата на еднаквоста меѓу мажите и жените и елиминацијата на дискриминацијата

***Ресурс: Самопроценка за ангажираноста на Собранието во Целите за одржлив развој (ЦОР)** Интерпарламентарната унија и Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП) развија алатки за самопроценка „Собранијата и целите за одржлив развој“ чија цел е да се овозможи пратениците да ги идентификуваат добрите практики, јазови, можности и научени лекции. Така ќе се оспособат пратениците делотворно да се институционализира новата агенда и да се интегрираат во законодавната и надзорната функција на парламентот разните цели, вклучително и Цел бр.5 за „постигнување родова еднаквост и зајакнување на сите жени и девојчиња“. Заклучоците од самопроценката ќе им овозможат на пратениците да ги утврдат приоритетите за реформа за да се зајакне нивниот одговор на ЦОР. Алатките се достапни на: <http://archive.ipu.org/pdf/publications/sdg-toolkit-e.pdf>

****Ресурс: Веб-сајтот на PeaceWomen** PeaceWomen е програмата за Жени, мир и безбедност на Женската меѓународна лига за мир и слобода (WILPF), најстарата женска организација за мир во светот. Овој веб-сајт нуди информации за женски мировни водачи, следење извештаи на Советот за безбедност на Обединетите нации и други форуми на ОН, а неговиот Ресурсен центар содржи речиси 30.000 ресурси за прашања поврзани за родот, мирот и безбедноста. Веб-сајтот е достапен на <https://www.peacewomen.org/>

*****Ресурс: Веб-сајтот за родова еднаквост на Советот на Европа** Советот на Европа има водечка улога во унапредувањето на родовата еднаквост во своите земји членки. Покрај Истанбулската конвенција, од огромно значење е судската пракса на Европскиот суд за човекови права. Дел од пресудите од последните неколку години се однесуваат и на начинот на кој се сфаќа полот и родот во домашниот правен систем, меѓу кои е и предметот „Икс против Поранешна југословенска Република Македонија“ од јануари 2019 год. Повеќе информации на: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Gender_identity_ENG.pdf Советот на Европа исто така води **веб-сајт за родова еднаквост**, со различни онлајн алатки, извештаи, ресурси и податоци достапни на: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/home>

врз основа на род како дел од основните задачи на ЕУ. Низ годините се издадоа повеќе дополнителни директиви поврзани со родовата еднаквост кои во 2006 год. беа обединети во преработената Директива за еднаков третман. ЕУ изврши позитивно влијание врз развојот на политиките за родова еднаквост не само во своите земји членки, туку и во други европски земји од кои, поради своите аспирации за членство или добивање помош, се бара да работат на сообразност со нормите на ЕУ.

ИНТЕРЕСНИ ФАКТИ:

СТАНДАРДИТЕ НА ЕУ ВО ДОМАШНОТО ЗАКОНОДАВСТВО

Стандардите на ЕУ за родова еднаквост се пренесени во домашната законска рамка на Северна Македонија, особено преку усвојувањето на **Законот за еднакви можности на жените и мажите (2012)**. Владата работи на нов закон за родова еднаквост кој ќе се достави до новиот собраниски состав на крајот на 2020 или почетокот на 2021 год. со цел да се подобрат практиките за интегрирање на родовата перспектива во креирањето и спроведувањето на политиките.

За крај, Северна Македонија е исто така дел од Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ). **Акцискиот план на ОБСЕ за промовирање на родовата еднаквост** од 2004 год. директно ги поврзува еднаквите права на жените и мажите за „мир, одржлива демократија, економски развој, а со тоа и безбедност, во регионот на ОБСЕ.“ Акцискиот план на ОБСЕ - досега најсеопфатната рамка на ОБСЕ со насоки за институциите и земјите учеснички за родова еднаквост - ја нагласува потребата „понатаму да се развива и зајакне континуираниот и одржлив процес на интегрирање на родовата перспектива.“ Акцискиот план ја обврзува Организацијата да ја интегрира родовата перспектива во сите свои програми и операции и да го поддржи постигнувањето на овие цели преку помошта што ОБСЕ им ја дава на земјите учеснички. По 2004 год., ОБСЕ усвои и дополнителни заложби за родова еднаквост:

Табела: Заложби на ОБСЕ за родова еднаквост

Средба	Одлука на Советот на министри	Клучни точки
Љубљана, 2005	Бр. 15/05 за Спречување и борба против насилството врз жените	Оваа одлука бара од земјите учеснички да ги преземат сите законодавни, политички и програмски мерки за да се спречи насилството врз жените.
Љубљана, 2005	Бр. 14/05 за Жените во превенција на конфликти, управување со кризи и постконфликтна рехабилитација	Со оваа одлука се интегрира Резолуцијата 1325 на ОН во самите обврски на Организацијата и бара од ОБСЕ да делува во областите за регрутирање, програмирање и известување.
Атина, 2009	Бр. 7/09 за Учеството на жените во политичкиот и јавниот живот	Оваа Одлука потсетува на заложбите на ОБСЕ за унапредување на родовата еднаквост, недискриминација и промовирање еднакви права за мажите и жените да учествуваат во политичкиот и јавниот живот.
Вилниус, 2011	Бр. 10/11 за Промовирање еднакви можности за жените во економската сфера	Оваа одлука ги повикува земјите учеснички да ги идентификуваат пречките што го попречуваат економското зајакнување на жените, да создадат мерки за да се решат тие прашања и да промовираат поделба на домашната работа, родителските обврски и грижата и негувањето.
Базел, 2014	Бр. 7/14 за Спречување и борба против насилството врз жените	Оваа Одлука силно ги осудува сите форми на насилство врз жените и се воздржува од оправдување, и ги повикува земјите учеснички да осигурат заштита и целосно почитување на човековите права и темелните слободи на сите жени преку 1) законската рамка; 2) превенција; 3) заштита; 4) прогон и 5) партнерство.
Милано, 2018	Бр. 4/18 за Спречување и борба против насилството врз жените	Со оваа одлука се потврдуваат постојните обврски и се бара да се испитуваат наводите за сексуално малтретирање и новите форми на насилство, вклучително и онлајн насилството. Воедно се бара и поголема вклученост на мажите и момчињата.

Извор: Подготвено од авторите, врз основа на информации достапни на <https://www.osce.org/ministerial-councils>

Како земја учесничка на ОБСЕ која е домаќин на Мисијата на ОБСЕ во Скопје, Северна Македонија е посветена, но и политички обврзана да се придржува до и да ги спроведува споменатите заложби.*

***Ресурс: Истражување спроведено од ОБСЕ за насилство врз жените**
Во документите на оваа веб-страница претставени се регионалните, споредливи наоди на Истражувањето на ОБСЕ за благосостојбата и безбедноста на жените, што се спроведе во 2018 год. во избрани земји од Југоисточна и Источна Европа, вклучително и Северна Македонија. Истражувањето спроведено од ОБСЕ содржи квантитативни и квалитативни компоненти и се спроведе за да се добијат споредливи податоци за различните форми на насилството со кое се соочуваат жените во детството и во текот на животот. Секој извештај содржи листа на клучни заклучоци и препораки за постапување за разни чинители од граѓанското општество, земјите учеснички на ОБСЕ и извршните структури на ОБСЕ. Дознајте повеќе за овој проект на: <https://www.osce.org/VAWsurvey>
Извештајот за Северна Македонија од 2019 год. е достапен на англиски, македонски и албански на: <https://www.osce.org/secretariat/419264>

За натамошно читање, препорачуваме:

- » Интерпарламентарна унија (2003): *Confronting Discrimination. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and its Optional Protocol. Handbook for Parliamentarians*. Достапно на англиски: <https://www.ipu.org/resources/publications/handbooks/2016-07/handbook-parliamentarians-convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women-and-its-optional>
- » УНДП (2019): *Parliaments as Partners supporting the Women, Peace and Security Agenda*. Достапно на англиски: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/crisis-prevention-and-recovery/parliament-as-partners-supporting-women-peace-and-security-agend.html>
- » Центар за жени, мир и безбедност на ОБСЕ/LSE (2020): *Implementing Women, Peace and Security Agenda in the OSCE Region*. Виена: Организација за безбедност и соработка во Европа. Достапно на англиски: <https://www.osce.org/secretariat/444577>
- » Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство (2018): *Сè што ТРЕБА да знаеме за Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство!*, Достапно на македонски: <http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2013/11/IK-22.11.pdf>
- » Интерпарламентарна унија и УНДП (2017): *Parliaments and the SDGs: A Self-Assessment Toolkit*. Достапно на англиски: <http://archive.ipu.org/pdf/publications/sdg-toolkit-e.pdf>

1.2 НАЦИОНАЛНА РАМКА НА ПОЛИТИКИ И ЗАКОНСКА РАМКА

Република Северна Македонија изработи силна законска рамка за унапредување на родовата еднаквост. Северна Македонија учествува во сите меѓународни рамки за родова еднаквост: Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство на ОН (ЦЕДАВ), Платформата за акција од Пекинг на ОН (1995) и Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи на Советот на Европа (ратификувана во 1997) и Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Истанбулската конвенција, ратификувана во 2018). Земјата исто така ја искажа својата поддршка за Агендата за жени, мир и безбедност на ОН (т.е. Резолуцијата 1325 на Советот за безбедност на ОН „Жени, мир и безбедност“ и дополнителните резолуции), иако во моментот нема валидна Национална стратегија и/или Акциски план за спроведување на Агендата 1325.

Уставот (член 9) пропишува еднаквост за сите граѓани, независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба. Сепак, за разлика од уставите на некои земји членки на ЕУ (пр. Финска и Германија), тој не содржи посебна одредба за еднаквост меѓу жените и мажите. Една од надлежностите на Уставниот суд е да обезбеди заштита на слободите и правата на граѓаните, вклучително и забрана за дискриминација врз основа на полот.

Земјата има усвоено бројни закони за родова еднаквост, од кои последен е Законот за еднакви можности на жените и мажите, усвоен во 2012 год. (Службен весник бр. 6/2012) со неколкуте последователни измени и дополнувања. Во следната табела се дадени главните прашања опфатени со законот.

Табела: Главни прашања опфатени со Законот за еднакви можности на жените и мажите

Тема/прашање	Клучни прашања
Цел на законот	Да се воспостават еднакви можности за жените и мажите во во политичката, економската, социјалната, образовната, културната, здравствената, граѓанската и било која друга област од општествениот живот.
Предмет на законот	Јавниот и приватниот сектор, во сите сфери на живеење
Родова квота	Законот не пропишува експлицитно квота, но ја дефинира еднаквата застапеност како застапеноста на секој од половите во вкупната популација. Родовите квоти се спомнуваат како вид посебни мерки што може да се преземат.
Дефиниции и правни поими	Законот ги дефинира следниве правни поими: <ul style="list-style-type: none"> » Дискриминација, вклучително и директна и индиректна дискриминација; » Вознемирување; » Сексуално вознемирување; » Еднаков третман; » Потполна еднаквост на жените и мажите; » Еднаква застапеност; и » Интегрирање на родовата перспектива.
Правна заштита	Во случаи на дискриминација врз основа на полот, претставка може да се поднесе пред: Народниот правобранител, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација и Правниот застапник за родова еднаквост при Министерството за труд и социјална политика (не е избран). Претставки може да се поднесат и пред надлежните судови.
Видови мерки за постигнување еднакви можности	Законот пропишува општи и посебни мерки. Постојат три вида посебни мерки: позитивни, охрабрувачки и програмски мерки.
Институционални механизми на централно ниво	<ul style="list-style-type: none"> » Собранието: Комисијата за еднакви можности на жените и мажите како постојано работно тело на законодавниот дом; » Владата: Сектор за еднакви можности при Министерството за труд и социјална политика и интер-ресорска консултативна група; » Министерствата и други државни институции: должни да определат службено лице - координатор или заменик координатор од редовите на вработените.
Институционални механизми на локално ниво	<ul style="list-style-type: none"> » Совет: Комисија за еднакви можности на жените и мажите; » Администрација: должни да определат службено лице - координатор или заменик координатор од редовите на вработените.
Политики	Собранието усвојува осумгодишна Стратегија за родова еднаквост, која ја подготвува Владата. Владата усвојува и спроведува повеќегодишни Акциски планови за спроведување на Стратегијата. Се изработуваат годишни извештаи кои се доставуваат до Собраниската Комисија за еднакви можности на жените и мажите.
Јавна свесност	Јавните и приватните радиодифузери се должни да известуваат на родово сензитивен начин и да подготвуваат недискриминациски програми. Советот за радиодифузија на Северна Македонија е должен да врши анализа на практиките на известување и да поднесува годишен извештај до Собранието.
Собирање податоци	Сите власти се должни да собираат и анализираат статистички податоци разделени по пол и да ги доставуваат до Државниот завод за статистика.
Политички партии	Во своите внатрешни акти, партиите го дефинираат начинот и активностите за унапредување на еднаквото учество на жените и мажите во телата на партијата. Политичките партии воедно се обврзани да усвојат посебни мерки за да се обезбеди еднаков третман на жените и мажите.

Извор: Изработено независно од авторите

Со усвојувањето, Законот обезбеди широк владин пристап, со цел да се укине дискриминацијата и да се промовираат еднакви можности и еднаков третман. Сепак, и понатаму остануваат предизвици кои постојано се менуваат. Секторот за еднакви можности при Министерството за труд и социјална политика има ограничени човечки и финансиски ресурси. Владата не успеа да воведо основно и специјализирано градење на капацитетите на администрацијата. Ефективните и ефикасните мерки за поддршка (позитивните, охрабрувачките и програмските активности) се ретки, а единиците на локалната самоуправа не добиваат доволно поддршка од централното ниво за спроведување на Законот. Оттука, иако во општеството сè уште постои дискриминација врз основа на полот, таа не е соодветно одразена во бројот на претставки по основа на родот што се поднесуваат пред судските и квази судските тела. Овие се само дел од причините зошто Владата реши да **работи на нов Закон за родова еднаквост во 2020 год.**

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ И СОБРАНИСКИОТ ПЕРСОНАЛ:

Изработка на нов Закон за родова еднаквост во Северна Македонија

Собранието, а особено Комисијата за еднакви можности на жените и мажите може, меѓу другите, да ги спроведе и следниве активности за да го поддржи усвојувањето на новиот закон:

- » Да се продолжи развивањето на свесноста и вештините за согледување на недостатоците во постојните закони и разбирање на меѓународните стандарди и најдобри практики од областа. За таа цел, Мисијата на ОБСЕ во Скопје нарача изработка на два извештаи за Министерството за труд и социјална политика во 2019 год., достапни на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspx>
- » Да се обезбеди вклученост на женските движења во процесот преку олеснување консултации на национално ниво;
- » Да се анализира дали новиот закон ќе осигури зајакнување на институционалните механизми на централно и локално ниво и да се предложат измени врз основа на консултации со експерти, доколку е потребно;
- » Да се воспостави ефикасен и ефективен процес на надзор над спроведувањето на Законот.

Во моментот, земјата ја спроведува **Стратегијата за родова еднаквост за 2013-2020** и нејзиниот **Национален акциски план за родова еднаквост 2018-2020**. Целите на Стратегијата се: а) да се обезбеди систематска поддршка за интегрирање на родовите прашања во политиките и финансиските инструменти, б) да се зајакне ефективната функционалност на институционалните механизми, в) да се унапреди родовата еднаквост во процесите на одлучување, г) да се зголеми свесноста, унапреди законската рамка и зајакнат капацитетите на стручните лица да се справат со насилството врз жените и родово

заснованото насилство, д) да се унапредат политиките и активностите за да се надминат пречките за зголемена вработеност на жените, ф) да се зголеми родовата еднаквост во образованието, е) да се зголеми родовата еднаквост во здравствениот сектор, ж) да се унапреди културата на родово сензитивно известување на медиумите, и з) да се воспостави координација и соработка меѓу јавниот, приватниот и граѓанскиот сектор при спроведувањето на Законот за еднакви можности. Бидејќи тековната Стратегија истекува во 2020 год., Собранието треба да се осигури дека Владата ќе ја изработи новата Стратегија врз основа на независна евалуација на спроведувањето на постојната Стратегија. Откако ќе се избере, во овој процес треба да се вклучи и Комисијата за еднакви можности на жените и мажите од новиот собраниски состав.

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ И СОБРАНИСКИОТ ПЕРСОНАЛ:

Обезбедување заштита од дискриминација преку Законот за спречување и заштита од дискриминација

Северна Македонија усвои нов Закон за спречување и заштита од дискриминација во 2019 год., кој беше прогласен за неуставен во мај 2020 год. Во споредба со претходниот закон (од 2010 год.), новиот закон беше целосно усогласен со меѓународните стандарди, особено со директивите за еднаквост на Европската Унија, давајќи законска рамка што опфаќа уште повеќе од само минималните стандарди на ЕУ. Законот опфаќа 25 основи, вклучително и полот и родот, како дел од отворената листа на основи. Со законот воедно се воведува и обврска за јавниот сектор да промовира еднаквост, вклучително и родова еднаквост, како и обврска за собирање податоци разделени по повеќе различни основи за дискриминација. Новата Комисија за спречување и заштита од дискриминација требаше да се избере во рок од шест месеци по усвојувањето на Законот. Новиот собраниски состав кој ќе произлезе од изборите во 2020 год. ќе треба да се погрижи да се усвои нов Закон за спречување и заштита од дискриминација што е можно побрзо, за да се исполни тековниот законски вакуум. Штом се усвои Законот, ќе треба да се избере и Комисијата за спречување и заштита од дискриминација.

За родовата еднаквост важни се и други закони со кои се уредува работењето на армијата, полицијата, судството и јавната администрација. Од нив ќе ги издвоиме следниве закони и подзаконски акти зашто тие се од особена важност за да се постигне родова еднаквост во разни сфери на приватниот и јавниот живот:

- » Закон за заштита од вознемирување на работното место (Службен весник бр. 79/2013 и последователните измени);
- » Закон за работни односи (Службен весник бр. 62/2005) и последователните измени;
- » Закон за волонтерство (Службен весник бр. 85/2007 и последователните измени);

- » Закон за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување (Службен весник бр. 7/2008) и последователните измени;
- » Закон за социјална заштита (Службен весник бр. 79/2009) и последователните измени;
- » Закон за заштита на правата на пациентите (Службен весник бр. 82/2008) и последователните измени;
- » Закон за јавно здравје (Службен весник бр. 22/2010) и последователните измени;
- » Закон за здравствена заштита (Службен весник бр. 43/2012) и последователните измени;
- » Правилник за минималните барања за безбедност и здравје при работа на бремени работнички, работнички кои неодамна се породиле или дојат (Службен весник бр. 119/2011);

Кога станува збор за родовата еднаквост конкретно во политичкото учество, земјата воведува родовата квота во **Изборниот законик**. Членот 64 предвидува најмалку 40% од кандидатите на листата на кандидати за пратеници (но и за членови на совет на општините) да припаднат на помалку застапениот пол, обврзувајќи ги политичките субјекти дека „на секои три места најмалку едно место му припаѓа на помалку застапениот пол и дополнително уште најмалку по едно место на секои десет места.“ За застапеноста на жените во Собранието повеќе ќе стане збор во следното поглавје.*

Важно е да се истакне и дека **жените се подобро претставени само во институциите во кои се применува родовата квота** - како Собранието и советите на општинско ниво. Во сите други ситуации, како високи владини функционери (само 5 од вкупно 25 члена на Владата се жени во март 2020 год.) или градоначалници (само 6 градоначалнички од вкупно 81 единица на локалната самоуправа), застапеноста на жените останува ниска и под таргетот од 40% утврден во Препораката (2003)3 на Комитетот на министри при Советот на Европа до земјите членки за балансирано учество на жените и мажите во политичкото и јавното одлучување.

*Ресурс: Центар за знаење за жените во политиката на Интерпарламентарната унија

ИПУ одржува интересна платформа со различни видови статистички податоци, истражувања, извештаи и рангирања за жените во политиката, со фокус на жените во парламентите. Центарот на знаење е достапен на:
<https://www.ipu.org/our-impact/gender-equality/women-in-parliament/ipu-knowledge-hub-women-in-politic>

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ И СОБРАНИСКИОТ ПЕРСОНАЛ:

Подготовка на нов Национален акциски план за Жени, мир и безбедност

Северна Македонија е во моментов единствената земја на Западниот Балкан без валиден Национален акциски план. Првиот Акциски план се спроведува во периодот 2013-2015, со фокус на а) интегрирањето на родовата перспектива во националните политики за безбедност и одбрана, б) зголемено учество на жените во меѓународните, цивилните и воените мисии, и в) спречување на насилството врз жените во услови на мир, конфликти и хуманитарни катастрофи.

Во 2020 год., под координација на Министерството за одбрана, се изготвува нов Национален акциски план. Собранието на

Република Северна Македонија, врз основа на примерот на Црна Гора, може да воспостави *ad hoc* механизам за мониторинг кој ќе ја надгледува работата на Владата за спроведувањето на новиот Национален акциски план 1325.

За натамошно читање, препорачуваме:

- » Билјана Котевска (2019): *Country Report - Gender Equality, Republic of North Macedonia 2019*. Брисел: Европска комисија/ГД Правда и потрошувачи. Достапно на англиски: <https://www.equalitylaw.eu/downloads/4996-republic-of-north-macedonia-country-report-gender-equality-2019-pdf-1-14-mb>
- » Жанета Попоска и Лазар Јовевски (2017): *Антидискриминациско право*. Скопје: Мисијата на ОБСЕ во Скопје. Достапно на македонски: <https://www.osce.org/skopje/300736>
- » Марија Савовска (2019): *Извештај за проценка на спроведување на законот за еднакви можности на жените и мажите на локално ниво. Независен извештај, нарачан од Мисијата на ОБСЕ во Скопје за Министерството за труд и социјална политика*. Достапно на македонски и албански: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspх>
- » Неда Чаловска-Димовска (2019): *Извештај за проценка на спроведување на законот за еднакви можности на жените и мажите на централно ниво. Независен извештај, нарачан од Мисијата на ОБСЕ за Министерството за труд и социјална политика*. Достапно на македонски: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspх>

1.3 НАЦИОНАЛНИ ИНСТИТУЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗМИ И НЕЗАВИСНИ ИНСТИТУЦИИ ЗА РОДОВА ЕДНАКВОСТ

Институционалните механизми за родова еднаквост (или родова машинерија) се органи со мандат да промовираат родова еднаквост и да го поддржуваат интегрирањето на родовата еднаквост во општите политики од сите области, кои најчесто се составени од орган на централната власт надополнет со меѓу-министерска структура за координација на родовото интегрирање и лица за контакт или фокални точки одговорни за родовото интегрирање во надлежните министерства. Обврската за воспоставување ефикасен и ефективен институционален механизам потекнува од Декларацијата од Пекинг од 1995 год. Институционалните механизми во Северна Македонија се формирани во согласност со Законот за еднакви можности на жените и мажите.

Табела: Институционални механизми за родова еднаквост

Централно ниво	<ul style="list-style-type: none"> » Собранието: Комисијата за еднакви можности на жените и мажите, како постојано работно тело на законодавниот дом, и неформалниот Клуб на пратенички (исто познат и како Клубот на парламентарки); » Владата: Сектор за еднакви можности при Министерството за труд и социјална политика и интер-секторска/интер-ресурска консултативна група; » Министерствата и други државни институции: Координатори и заменици-координатори, службени лица кои се избираат од редовите на тие министерства/институции;
Локално ниво	<ul style="list-style-type: none"> » Совет: Комисијата за еднакви можности на жените и мажите; » Администрација: Координатори и заменици-координатори, службени лица кои се избираат од редовите на тие министерства/институции;

Извор: Изработено независно од авторите

Ресурс: Алатки на ОЕЦД за интегрирање и спроведување на родовата еднаквост
Иако Северна Македонија не е дел од Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД), препорачливо е да се користат нејзините одлични ресурси. Една од најдобрите алатки, што ги претставува стандардите, најдобрите практики и научените лекции во судството, јавната администрација, парламентите и владите може да се најде на: <http://www.oecd.org/gender/governance/toolkit/>

Комисијата за еднакви можности на жените и мажите на Собранието на Република Северна Македонија има централна улога во родово сензитивното креирање закони и надзорот над спроведувањето на меѓународните обврски и националната законска рамка. Комисијата се состои од 11 члена, вклучително и претседател. Како и сите останати работни тела на Собранието, Комисијата се состои од претставници на политичките партии. За жал, учеството на мажите во последниот состав за периодот 2016-2020 е на многу ниско ниво, со само еден маж од вкупно 11 члена (податоци од јануари 2020). Родовата еднаквост е прашање што ги засега и жените и мажите па затоа и мажите треба да се дел од составот на Комисијата.

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ И СОБРАНИСКИОТ ПЕРСОНАЛ:

Комисијата за еднакви можности има клучна улога да обезбеди:

- » предлог законите да се разгледуваат од родова перспектива, користејќи ги информациите дадени од Владата и врз основа на истражувања од разните сектори на Собранието, вклучително и Парламентарниот институт;
- » Владата навремено да ги поднесува Националната стратегија и Акциските планови за еднакви можности до Собранието за разгледување;
- » домашната законска рамка и меѓународните обврски да се спроведуваат на начин на кој се јакне родовата еднаквост во различни аспекти од животот;
- » надзорните активности на Собранието да се спроведуваат користејќи ги сите алатки и методи за надзор за доброто на жените и мажите, девојчињата и момчињата и разните групи меѓу нив;
- » Комисијата тесно да соработува со други комисии за да се интегрира родовата перспектива во активностите на Собранието за креирање на закони и вршење надзор;
- » Собранието да спроведува свои промотивни и друг вид активности, меѓу кои и собранискиот План за активности за родова сензитивност за 2020 и 2021

- » Собранието да спроведува иницијативи и активности за борба против родовите стереотипи и предрасуди што постојат во општеството; и
- » Собранието да соработува со здруженијата на работодавачите, синдикатите, невладините организации и асоцијации активни на полето на еднаквите можности.

Во Законот за еднакви можности, улогата на владин родов институционален механизам (родова машинерија) му се доделува на **Министерството за труд и социјална политика**, кое за таа цел има формирано Сектор за еднакви можности. Иако на Министерството му е доделена долга листа на задачи што треба да ги исполни, финансиските и човечките ресурси што му се ставени на располагање за спроведување на овие задачи се ограничени. Тоа воедно е истакнато и во периодичните извештаи на Европската комисија и Завршните согледувања на Комитетот ЦЕДАВ. Но, и покрај тоа, Министерството спроведува широка палета на активности, како:

- » развивање нова законска рамка за родова еднаквост, вклучително и нов закон за родова еднаквост во 2020 год.
- » давање поддршка при изработка на закони, подзаконски акти и други работни процедури за да се вклучи родовата перспектива во процесот на изработка;
- » Развој, спроведување и следење на спроведувањето на централните политики, вклучително и Националната стратегија и нејзините акциски планови за родова еднаквост, но и акцискиот план за спроведување на Истанбулската конвенција и Националната стратегија за еднаквост и недискриминација.
- » подготовка на годишни извештаи за спроведување на Стратегијата за родова еднаквост кои се доставуваат до собраниската Комисија за еднакви можности за разгледување;
- » зголемување на свесноста и обука за стручните лица за разни прашања поврзани со родова еднаквост и родово базираното насилство;
- » зголемување на свесноста на јавноста за родовата еднаквост, недискриминацијата и борбата против родово базираното насилство;

НАЈДОБРИ ПРАКТИКИ:

Соработка меѓу владиниот институционален механизам, граѓанскиот сектор и собраниската комисија за законодавни иницијативи на Босна и Херцеговина

Во 2015 год., Агенцијата за родова еднаквост, НВО Сараевски отворен центар и Комисијата за родова еднаквост во националното Парламентарно собрание партнерски се здружија за промоција на потребата за законски измени на Изборниот законик. Агенцијата и невладината организација заедно изработија детален документ со законски измени за кои се дискутираше и кои се усвоија во текот на јавна седница на Комисијата, во што учествуваа и други НВО и релевантни домашни и меѓународни чинители. Измените

предвидуваа воведување на родова квота за избирачките листи од 50% со примена на патент систем. За жал, измените не се усвоија во првото читање, но процесот на соработка може да се смета за одличен начин да се вклучи граѓанското општество во креирањето закони. Дознајте повеќе на: <https://soc.ba/en/the-orange-report-2016-annual-report-on-the-state-of-womens-rights-in-bosnia-and-herzegovina-2/>

Избраните **координатори и заменици координатори** во министерствата и институциите на државната администрација се исто така од голема важност. За жал, бидејќи не се вработени на таа позиција со полно работно време, туку само се назначени како фокални точки, нивото на нивниот интерес, знаење, вештини, пристап до информации и одлучување варира меѓу различните институции, што остава многу простор за подобрување. Слични можности може да се создадат и на локално ниво, каде за жал немаат сите општини именувано во советите Комисии за еднакви можности на жените и мажите, ниту пак координатори и заменици координатори во општинската администрација. Тоа, се разбира, има силно влијание на работата на општините и нивните институции, зашто постоењето на клучните институционални механизми претставува предуслов за да се работи на јакнење на родова еднаквост.

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ И СОБРАНИСКИОТ ПЕРСОНАЛ:

Јакнење на институционалните механизми со новиот Закон за родова еднаквост

Собранието, особено Комисијата за еднакви можности на жените и мажите, може, меѓу другото, да ги спроведе следните активности за да го поддржи јакнењето на институционалните механизми во текот на изработката на новиот закон.

- » да ги проучи разните модели на институционални механизми на централно и локално ниво во соседните земји и поширокиот регион;
- » да размисли за позиционирање на владините институционални механизми на ниво кое е повисоко од моменталното, преку формирање на Министерство за родова еднаквост, агенција која директно би одговарала пред Премиерот, па дури и пред Секретаријат за родова еднаквост.
- » Да размисли за воведување на советници за родови прашања во кабинетите на државните секретари на сите надлежни министерства и Собранието, со полно работно време, за да се постигне покоординиран пристап кон интегрирањето на родовата перспектива.
- » Да се размисли за формирање Центар за обука за родова еднаквост и советодавен центар за интегрирање на родовата перспектива со цел да се обучуваат јавните службеници, но и да се развиваат алатки и методи за примена на локално и централно ниво.

Повеќе препораки може да се прочитаат во извештајот: Неда Чаловска-Димовска: Извештај за проценка на спроведување на законот за еднакви можности на жените и мажите на централно ниво. Независен извештај нарачан од Мисијата на ОБСЕ во Скопје за Министерството за труд и социјална политика. Достапен на македонски: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

Постојат две независни институции што се особено важни за справување со родовата дискриминација: институцијата Народен правобранител и Комисијата за спречување и заштита од дискриминација.

Народниот правобранител на Република Северна Македонија е централната национална институција за човекови права и во својот широк спектар на активности, Народниот правобранител има надлежност, меѓу другото, да иницира законски измени за јакнење на родовата еднаквост, да подготвува посебни извештаи за посебни прашања поврзани со еднаквоста на жените и мажите, да спроведува истражувања по службена должност во случај на кршење на човековите права врз основа на родот и да учествува во судски предмети како *amicus curiae* (пријател на судот). Дознајте повеќе за активностите на Народниот правобранител на: www.ombudsman.mk

НАЈДОБРИ ПРАКТИКИ:

Модел Закон за родова еднаквост во Србија

Народниот правобранител на Република Србија формираше специјална работна група во 2014 год. чија задача беше да изработи модел закон за родова еднаквост. Во овој процес беа вклучени експерти од академијата, институциите и женските движења, а како резултат се изработија два модел закони. Едниот од нив послужи како основа за натамошни дискусии во Владата и како инспирација за некои од законските решенија што беа интегрирани во нацрт законот на Владата. Ова е одличен пример како институцијата Народен правобранител може да придонесе во креирањето закони. Овој модел закон е достапен на: www.rodnaravnopravnost.rs

Новиот собраниски состав ќе треба да избере нова **Комисија за спречување и заштита од дискриминација** по изборите во 2020 год. Комисијата треба да има сеопфатни законски надлежности, меѓу другото да прима претставки за дискриминација врз основа на родот и по нив да издава мислења и препораки; да поведува постапки за заштита од дискриминација по службена должност, да издава општи препораки во случај на систематска дискриминација, да спроведува истражувања и да врши анализи и активности за промоција и зголемување на свесноста; да придонесе кон креирањето закони и да изработува посебни извештаи, и да учествува во судски предмети како страна, или

да интервенира преку доставување на поднесоци како *amicus curiae* (пријател на судот). До поранешната Комисија која беше активна до 2019 год. поднесен е многу мал број на претставки за дискриминација по основа на род, па затоа ќе биде од огромно значење новиот состав да ја здобие довербата на широката јавност и граѓанското општество за да може да го даде својот придонес со поведување стратешки постапки за заштита од дискриминација.

НАЈДОБРИ ПРАКТИКИ:

Активна поддршка на хрватската Правобранителка за родова рамноправност при изработка на закони поврзани со родовата еднаквост во Парламентот

Правобранителката за родова рамноправност (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova) е една од четирите специјализирани институции на народниот правобранител во Хрватска. Секоја од овие институции работи на различни заштитени основи за дискриминација. Покрај промоцијата на родовата еднаквост, поддршката на извршните институции и адресирањето поединечни претставки од граѓани и правни субјекти, Правобранителката за родова еднаквост Вишња Љубичиќ исто така има важна улога и во изработката на законите. Досега таа има поднесено иницијативи за законски измени на десетици закони и подзаконски акти, и заедно со нејзиниот тим редовно и активно учествуваат во седници на парламентарните комисии, со што придонесуваат кон информирано одлучување по прашања врзани за родовата еднаквост. Дознајте повеќе за неа и нејзината работа и резултати на: www.prs.hr

За натамошно читање препорачуваме:

- » ОДИХР (2012): *Handbook for National Human Rights Institutions on Women's Rights and Gender Equality*. Варшава: Канцеларијата на ОБСЕ за демократски институции и човекови права. Достапно на англиски: <https://www.osce.org/odhr/97756>
- » ОЕЦД (2018): *OECD Toolkit for Mainstreaming and Implementing Gender Equality*. Париз: Организација за економска соработка и развој. Достапно на англиски: <http://www.oecd.org/gender/governance/toolkit/>

Поглавје 2. РОДОВА ЕДНАКВОСТ ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

2.1 РОДОВО СЕНЗИТИВНИ ПАРЛАМЕНТИ

Парламентите имаат централна улога во демократијата и затоа треба навистина да се репрезентативни, транспарентни, пристапни, отчетни и делотворни кога ги исполнуваат своите основни функции – законодавната функција, надзорната функција и функцијата на претставување. Парламентите и пратениците се клучни чинители во промоцијата и заштитата на човековите права. Преку својата законодавна, надзорна и репрезентативна функција, парламентите ја покриваат целата сфера на политички, граѓански, социјални, економски и културни права. Со делотворно спроведување на своите операции, пак, тие директно влијаат на уживањето на овие права од страна на луѓето.

Еден од најголемите предизвици со кои се соочи демократијата во 20 век е вклучувањето на жените како гласачи и пратеници. Како резултат, учеството на жените е приближно 25% од сите пратеници во националните парламенти и жените имаат право да гласаат во сите земји (погледнете ги податоците од Центарот за знаење на ИПУ за Жените во политиката, изложени во поглавје 2.1).

ИНТЕРЕСНИ ФАКТИ:

Движење за право на глас на жените во Европа

Во Европа, земјите што последни им дадоа право на глас на жените се Швајцарија и Лихтенштајн. Во Швајцарија, жените добија право да гласаат на федералните избори во 1971 год., но во кантонот Апенцел Инероден жените се стекнаа со право да гласаат за кантонални прашања дури во 1991 год., кога кантонот беше присилен на тоа од страна на Федералниот врховен суд на Швајцарија. Во Лихтенштајн, жените добија право да гласаат со референдумот за женски гласачки права во 1984 год. На тој референдум му претходеа три други, неуспешни референдуми за гласачки права на жените во 1968, 1971 и 1973 год. Правото на жените на мандат и глас во Југославија и сите нејзини републики се воведо со првите избори во 1945 год.

Сепак, овој напредок претрпе одредени удари. За првпат, жените влегоа во парламентите и се соочија со нова средина и многу нови предизвици. Бидејќи претходно не беа застапени, жените сега требаше да се навикнат на пишаните и напишаните правила на парламентот кои не беа прилагодени на нивните потреби. Воедно, требаше да се справат и со динамичната природа на парламентот и пишаните и напишаните норми кои не беа секогаш прилагодени на нивните потреби. Затоа, тие

***Ресурс: Прирачници, публикации и онлајн алатки на ОБСЕ/ОДИХР за жените во политиката**

Канцеларијата на ОБСЕ за демократски институции и човекови права ги поддржува земјите учеснички на ОБСЕ во спроведувањето на демократските реформи и промовирањето на политичкото учество на жените. Како дел од овие активности, ОДИХР изработува прирачници и упатства за поддршка на националните институции. За повеќе информации, посетете ја веб страницата: <https://www.osce.org/odihhr/gender-equality>
Во 2020 год., ОДИХР исто така објави и Алатка за родова ревизија за политичките партии. Оваа онлајн алатка ги води политичките партии низ процесот на самопроценка на родовата еднаквост и им помага да изработат акциски планови за партијата. Алатката е достапна на genderaudit.osce.org

мораа да се прилагодат на таквите норми, но исто така успеаја и да ги изменат за да одговараат повеќе и на нивните потреби.*

Парламентите низ целиот свет се дефинираат како **работни места** како и секоја друга институција, организација или компанија. Правилата на однесување, работното време, правата и обврските на пратениците и општо на персоналот во парламентот, употребата на средствата, и многу други прашања се регулирани во релевантната законска рамка и политики на самиот парламент. Од пратениците, како претставници на народот, се очекува да се однесуваат во согласност со пишаните норми, да се воздржат од дискриминаторско и сексистичко однесување, вклучително и сексуално вознемирување, да покажат висок степен на интегритет и професионално да се облекуваат. Сепак, овие норми не биле и сè уште не се секогаш прилагодени на потребите на и на жените, и на мажите.

За да се одржи чекор со демографските промени, парламентите мораа да ги прилагодат својата култура, инфраструктура и прописи за да можат да одговорат на сè поголемиот број жени и потребата за подобрен баланс меѓу приватниот живот и работата на жените и мажите во парламентот. Заедно со други институции, организации и компании, парламентите ја согледаа оваа нова реалност и преземаа сериозни и трансформативни и реформативни чекори за да стане законодавниот дом **родово сензитивна средина**.

ИНТЕРЕСНИ ФАКТИ:

Забрана на говорот на омраза во Кодексот за етичко однесување

„Пратеникот се воздржува од постапки и говори со кои може да предизвика омраза, нетрпеливост и насилство на лична, идеолошка, верска, национална, полова или расна основа.“

Извадок од Членот 6 од Кодексот не етичко однесување за членовите на Собранието на Република Северна Македонија со кој се забранува говор на одмазда врз основа на полот.

НАДОБРИ ПРАКТИКИ:

Студија за насилство врз жените во политиката во Босна и Херцеговина објавена од Фондацијата за демократија на Вестминстер

Фондацијата за демократија на Вестминстер (ВФД) изработи клучна студија - прва насочена студија во регионот - на тема Насилство врз жените во политиката во Босна и Херцеговина, а во неа се опфатени и притисоците со кои се соочуваат политичарките - претежно пратеничките. Шеесет проценти од вкупно 83 анкетирани учеснички открија дека доживеале некаква форма на насилство за време на нивната вклученост во политиката. Психолошкото насилство, вклучително и мизогините вербални напади, сексуалното и онлајн вознемирување, е најшироко распространета форма на насилство што ја пријавиле жените. Дознајте повеќе за студијата на: <https://www.wfd.org/2019/07/26/vawp-bosnia-and-herzegovina/>

Интерпарламентарната унија го дефинира родово сензитивниот парламент како парламент чии внатрешни структури, процедури и работа одговараат на различните потреби и интереси на мажите и на жените. Родово сензитивните парламенти ги отстрануваат пречките за целосното учество на жените и даваат позитивен пример или модел за целото општество. Тие внимаваат нивните операции и ресурси да се користат делотворно за промовирање родово еднаквост. Родово сензитивен парламент е оној во кој нема бариери – суштински, структурни или културни- за целосното учество на жените и еднаквост меѓу машките и женските членови и вработени. Тој не е само место каде што жените можат да работат, туку и место каде што жените сакаат да работат и да придонесат. Родово сензитивниот парламент дава позитивен пример со промовирање на родово еднаквост и јакнење на жените во општеството, како на домашен, така и на меѓународен план. Оттука родово сензитивниот парламент е современ парламент; парламент што ги третира и одразува потребите за еднаквост на современото општество. Најпосле, тоа е парламент што е поефикасен, поделотворен и полегитимен.

Во изминативе години, Собранието на Република Северна Македонија презема позитивни чекори во севкупните напори за спроведување демократски реформи и зајакнување на институцијата. За таа цел, **Собранието го усвои Стратешкиот план 2020-2021** кој се темели на три столба:

- (I) Зајакнување на парламентарната демократија;
- (II) Отворено и отчетно Собрание;
- (III) Професионални и независни услуги.

Стратегијата содржи мерки и активности чија цел е зајакнување на надзорната функција, подобрување на законодавните процеси и операционализирање на канцелариите за односи со јавноста. Понатаму, Собранието е дел од **Отвореното владино партнерство** и други заложби чија цел е зајакнување на транспарентноста и отчетноста во работењето. Најпосле, остручувањето и независноста на Собраниската служба е исто така важен стратешки приоритет на Собранието кој е соодветно опфатен со Стратешкиот план.

За да одговори на родово неутралниот Стратешки план, Собранието веднаш го адресира ова прашање и презема мерки за промовирање на родовата еднаквост и интегрирање на родовата перспектива во сите свои операции. **Клубот на пратенички** (или, како што веќе кажавме, исто познат и како Клубот на парламентарки) усвои **Стратешки план 2018-2020** кој се фокусира на јакнење на капацитетите на Клубот и залагање за подобра политичка застапеност на жените на централно ниво.

НАЈДОБРИ ПРАКТИКИ:**Улогата на Клубот на пратенички во зајакнувањето на натпартиската соработка во Собранието и залагање за родова еднаквост**

По свикнувањето на Собранието во 2017 год., Клубот на пратенички одигра клучна улога во продолжувањето на дијалогот меѓу политичките партии на власт и во опозиција. Токму преку Клубот пратеничките од владејачките и опозициските политички партии почнаа да дискутираат за теми што сите ги засегаа.

Клубот на пратенички постојано се залага за подобра застапеност на жените во политичкиот живот и одлучување во Република Северна Македонија. Како резултат на тоа, Клубот иницираше дискусија за измена на Изборниот законик да се воведо родова квота од 50%. Сепак, предлогот не беше усвоен заедно со другите предложени измени на Изборниот законик.*

***Ресурс:**

Анализа на Парламентарниот институт: Бројност и натпартиска соработка на пратеничките како фактор за зајакнување на нивното влијание

Според анализата, пратеничките ја истакнуваат солидарноста меѓу колешките од Клубот на пратенички како силен фактор за помирување во собраниската криза во 2014 год. Анализата покажува дека и покрај ривалството на ниво на партиските идеологии, натпартиска соработка меѓу пратеничките може да се постигне преку неформална координација и соработка во рамките на Клубот на пратенички. Анализата е достапна на:
<https://www.sobranie.mk/content//Парламентарен%20институт/7.pdf>

Паралелно со активностите на Клубот на пратенички, Собранието презеде сериозни институционални реформи за да ја интегрира родовата перспектива во сите аспекти на своето работење. За да се надмине недостатокот на појдовни податоци, во април-мај 2019 год. **Комисијата за еднакви можности на жените и мажите**, со поддршка на вработените, Клубот на пратенички и Генералната Секретарка, спроведоа **самопроценка на родовата сензитивност на Собранието** користејќи ја методологијата на Европскиот институт за родова еднаквост.

Самопроценката беше спроведена транспарентно и партиципативно, во сите партиски редови. Од активностата произлегоа значајни податоци и резултати врз основа на кои Собранието, со поддршка на Мисијата на ОБСЕ во Скопје, Канцеларијата на ОБСЕ за демократски институции и човекови права (ОДИХР) и Националниот демократски институт, идентификуваа мерки и активности за интегрирање на родовата перспектива во сите аспекти на работењето. Самопроценката воедно послужи и како основа за **Планот на активности за унапредување на родовата сензитивност на Собранието за периодот 2020-2021** што го усвои Комисијата за еднакви можности на жените и мажите во јануари 2020. Овој план не се задржува само на промовирањето и залагањето за подобра застапеност на жените, туку нуди и мерки чија цел е да се зајакнат капацитетите на Собранието да изработува родово сензитивно законодавство, да врши надзор над родовата еднаквост и да воведува работни процедури и процедури за вработување што се уште повеќе родово сензитивни.

ИНТЕРЕСНИ ФАКТИ:**Стратешки цели на Планот на активности за унапредување на родовата сензитивност на Собранието 2020-2021**

- » Цел 1: Жените и мажите имаат еднакви можности за влез во парламентот
- » Цел 2: Жените и мажите имаат еднакви можности за влијание врз работните процедури на парламентот
- » Цел 3: Интересите и потребите на жените имаат соодветно место на дневниот ред на собранието
- » Цел 4: Парламентот изработува родово сензитивно законодавство, и
- » Цел 5: Парламентот ја исполнува својата симболична функција.

Целиот план е достапен на веб-сајтот на Собранието, на

<https://www.sobranie.mk/strateshki-plan.nspx>

За натамошно читање препорачуваме:

- » ИПУ (2011): *Gender Sensitive Parliaments. A Global Review of Good Practice*. Женева: Интерпарламентарна унија. Достапно на англиски: <https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2016-07/gender-sensitive-parliaments>
- » ИПУ (2018): *Sexism, harassment and violence against women in parliaments in Europe*. Женева: Интерпарламентарна унија. Достапно на англиски: <https://www.ipu.org/resources/publications/issue-briefs/2018-10/sexism-harassment-and-violence-against-women-in-parliaments-in-europe>
- » ЕИГЕ (2020): *Gender-Sensitive Parliaments, Toolkit*. Достапно на англиски: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-sensitive-parliaments>
- » Ева Јованова (2019): *Бројност и натпартиска соработка на пратеничките како фактор за зајакнување на нивното влијание*. Достапно на македонски: <https://www.sobranie.mk/content//Парламентарен%20институт/7.pdf>

2.2 РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ И ЗАСТАПЕНОСТ

Во светот постојат разни политички системи кои ја отсликуваат разноликоста на населението. Постојат претседателски системи кои опстојуваат паралелно со уставните монархии, повеќепартиските и еднопартиските држави. Сепак, повеќето земји ја признаваат централната улога на парламентите во демократијата. **Изборниот систем** на земјата е еден од најважните одлучувачки фактори за тоа колку жени ќе влезат во законодавниот дом во даден момент.

Според Интерпарламентарната унија, жените се избираат во поголем број во **системите на пропорционална застапеност** отколку во мнозинските изборни системи. Други студии покажуваат дека во мнозинските системи во кои жените директно се натпреваруваат со мажите во изборните единици се ограничува бројот на избрани жени. Системите на пропорционална застапеност, во комбинација со систем на затворени листи, се многу поповолни за избор на жени.*

Неоспорно е дека квотите придонесуваат за значителна застапеност на жените во националните парламенти. Повеќе од 80% од земјите во чии парламенти има повеќе од 30% пратенички постојат посебни мерки како квоти - пропишани или доброволни (видете ги податоците на Центарот за знаење за жените во политиката на ИПУ, претставени во Поглавје 2.1). Мора да се каже дека квотите добро функционираат само ако се прилагодени на изборниот систем на земјата и ако се проследени со санкции и правила за тоа каде ќе се позиционираат пратеничките на партиските листи. При повлекување, квотите и другите посебни мерки покажале комбиниран ефект кој се разликувал во различни земји. Во некои земји, застапеноста на жените во одлучувањето се зголемила и по укинувањето на посебните мерки. Од друга страна, пак, бројот на жените во процесите на одлучување се намалил веднаш по укинувањето на квотите и другите мерки.

За да се унапреди родовата еднаквост и учеството на жените во процесите на одлучување на централно и локално ниво, Северна Македонија вовеле посебни мерки (родова квота од 30%) во законодавството во 2006 год. Оваа интервенција навистина се покажа дека влијае за зголемено и унапредено учество на жената. Во **Изборниот законик** се додаде и нова одредба која придонесе кон поголема застапеност на жените во Собранието и советите на општините. Членот 64 од Изборниот законик предвидува најмалку **40% од кандидатите на листата на кандидати** за пратеници (но и за членови на совет на општините) да припаднат на помалку застапениот пол, обврзувајќи ги политичките субјекти дека „на секои три места најмалку едно место му припаѓа на помалку застапениот пол и дополнително уште најмалку по едно место на секои десет места.“ **Родовата квота е законски задолжителна** и предвидени се и правни санкции (неприфаќање на кандидатската листа од страна на Државната изборна комисија). Во следната табела прикажана е застапеноста на жените во Собранието од 1990 год. сè до сега.

*Ресурс: Збирка мислења и извештаи на Венецијанската комисија за изборните системи и родовата застапеност од 2019 год. Овој документ претставува збирка извадоци од мислења и извештаи/студии усвоени од Венецијанската комисија за прашања што се однесуваат на изборните системи и родовата застапеност. Целта на оваа збирка е да се даде преглед на доктрините што ги застапува Венецијанската комисија на ова поле. Овој документ треба да се фати како дополнување на посебната збирка општо за изборните системи. Во збирката се наведува: „... треба да е јасно дека изборниот систем сам по себе не е ниту неопходен, ниту доволен услов за да се обезбеди застапеност на жените. Потребни се дополнителни мерки за да се поттикне зголемување на застапеноста на жените.“ Збирката е достапна на англиски на: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2019\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2019)005-e)

Табела: Застапеност на жените во Собранието од 1990 год.

Мандат	1990-1994	1994-1998	1998-2002	2002-2006	2006-2008	2008-2011	2011-2014	2014-2016	2016-2020
Број на жени	5	4	9	21	34	39	38	38	48
Проценти	4%	3.2%	7.5%	17.5%	28.3%	32.5%	30.89%	31,6%	40%

Извор: Подготвено од авторите, врз основа на податоци преземи од веб-сајтот на Државниот завод за статистика

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ И СОБРАНИСКИОТ ПЕРСОНАЛ:

Истражете други мерки за поддршка на родовиот паритет на избирачките листи.

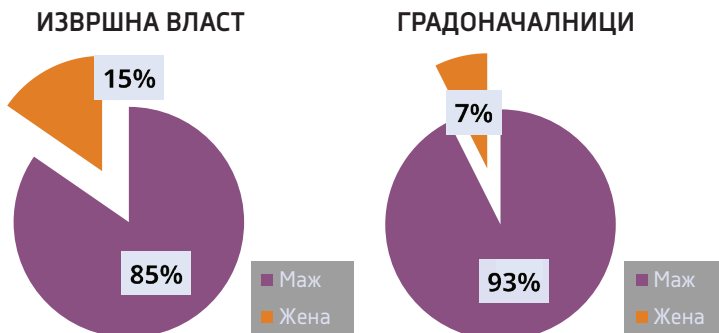
Собранието може да истражи други правни мерки, на пример обезбедување финансиски стимули за политичките партии/коалиции ако поднесат кандидатски листи со целосен родов паритет (со примена на таканаречениот „патент систем“ или 50% квота), или зголемување на финансирањето наменето за оние партии/коалиции кои постигнуваат родов паритет во своите пратенички групи во Собранието. За повеќе информации, прочитајте го истражувањето „Родово таргетирано финансирање на политичките партии“, спроведено од ИДЕА - Меѓународен институт за демократија и помош при избори, достапно на:

<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/gender-targeted-public-funding-for-political-parties.pdf>

Според анализата на Парламентарниот институт за избирачките листи и родовата застапеност, постојат и други мерки со кои се промовира родов паритет на избирачките листи, како:

- » развивање специфични обуки и пакети за зголемен публицитет со цел да се поттикнат жените да учествуваат во изборите како кандидатки;
- » обезбедување еднаков пристап во медиумите за кандидатките и кандидатите и поттикнување на медиумските работници да обезбедат еднаква видливост за кандидатките и избраните претставници во медиумите, особено за време на изборните периоди.

Заклучокот е дека жените се подобро застапени во институциите во кои се применува родова квота - како Собранието на Република Северна Македонија и советите на општините. Застапеноста на жените во извршната власт и како градоначалнички е сè уште на многу ниско ниво.

Извор: Веб-сајт на Владата, податоци од 10 април 2020.

За родова еднаквост потребни се **механизми и процедури со кои ќе мора владите да одговараат** за интегрирање на родовата перспектива и подобрување на положбата на жените. Собранието има клучна улога во обезбедувањето таква отчетност. Во целиот свет, комисиите за родова еднаквост играат многу важна улога во интегрирањето на родовата перспектива во собраниската работа. Овие работни тела помагаат да се одржат прашањата за родова еднаквост на агендата на сите парламентарци. Во следната табела прикажани се примери за функциите што можат да ги исполнат комисиите во некои од земјите на ОЕЦД.

Табела: Мандат на комисиите за родова еднаквост во некои од земјите членки на ОЕЦД

	Надзор на сообразноста со меѓународните и националните стандарди за родова еднаквост	Подготовка на предлог закони поврзани со родовите прашања	Преглед на сите нацрт закони и буџети од перспектива на родовата еднаквост	Преглед на избрани нацрт закони од перспектива на родовата еднаквост	Грижа сите нацрт закони да содржат родова анализа	Владина ревизија од аспект на родова еднаквост	Советување за Владата во однос на родовата еднаквост	Преглед на претставки за родова дискриминација и насилство	Ширење информации за родова еднаквост	Национална дебата за статусот на жените
Латвија	X	X	X	X		X		X	X	X
Белгија		X		X						
Канада						X	X		X	X
Португалија									X	X
Австрија		X				X				X
Словенија		X	X	X				X	X	X
Мексико		X	X	X	X	X	X		X	X
Шпанија		X		X		X				
Полска		X		X		X				X
Германија				X		X				X
Унгарија	X	X		X		X	X	X		X
Данска	X	X		X		X	X		X	X
Грција	X	X		X	X				X	X
Луксембург	X	X				X	X			X
Шведска	X	X	X	X	X	X	X	X		

Извор: <https://www.oecd.org/gender/data/>

Собранието на Република Северна Македонија воспостави соодветни механизми за да се обезбеди дека родовата еднаквост систематски ќе се опфати, вклучувајќи ја и **Комисијата за еднакви можности на жените и мажите** и **Клубот на пратенички**. Собранието на Република Северна Македонија формира постојани работни тела за преглед на нацрт и предлог законите, како и другите акти што ги усвојува Собранието. Работните тела го следат спроведувањето на актите што ги усвојува Собранието и разгледуваат други прашања од нивна надлежност. Претседавачите, нивните заменици и членовите на работните тела се избираат од редовите на пратениците.

ИНТЕРЕСНИ ФАКТИ:

Надлежности на Комисијата за еднакви можности на жените и мажите

Во согласност со последната одлука за именување на собраниски работни тела за собранискиот состав 2016-2020, Комисијата за еднакви можности на жените и мажите разгледува прашања по:

- » Предлог закони и други регулативи од областа на трудовата и социјалната политика, образованието и здравствената заштита, семејството и грижата за децата, како и други предлози и регулативи од аспект на вклученост на родовите концепти;
- » Нацрт Национален акциски план за еднакви можности на жените и мажите;
- » Следење на усвојувањето и спроведувањето на основните и посебните мерки за воспоставување еднакви можности за жените и мажите во сите сфери на јавниот и приватниот сектор преку извештаи што ги поднесува Секторот за унапредување на родовата еднаквост при Министерството за труд и социјална политика;
- » Следење на системот мерки за елиминирање на нееднаквиот третман на жените и мажите, преку извештаи што ги поднесува Секторот за унапредување на родовата еднаквост при Министерството за труд и социјална политика;
- » Иницијативи за усвојување и измени на законите и другите регулативи во сферата на еднаквите можности на жените и мажите;
- » Промовирање соработка меѓу релевантните институции во однос на прашања поврзани со еднаквите можности на жените и мажите;
- » Доставување редовни информации до Собранието за сите прашања поврзани со еднаквите можности на жените и мажите;
- » Соработка со сродните комисии од други земји, и
- » Други прашања поврзани со еднаквите можности на жените и мажите.

Клубот на пратенички е неформална група на жени - пратенички во Собранието на Република Северна Македонија, независно од нивната политичка ориентација. Клубот е основан во 2003 год.

НАЈДОБРИ ПРАКТИКИ:**Постигнувања на Клубот на пратенички**

- » Измени на Изборниот законик за да се обезбеди барем секое трето место на кандидатските листи да му припадне на помалку застапениот пол, што резултираше со избор на 37 пратенички (30.8% од сите пратеници) во 2006;
- » Поддршка за изработката и усвојувањето на Законот за еднакви можности;
- » Поднесување амандмани на Законот за здравствено осигурување за да се обезбедат бесплатни гинеколошки прегледи за рана детекција на рак на грлото на матката и рак на дојка;
- » Поддршка за вметнување ново поглавје во Законот за семејство за заштита на жртвите на семејно насилство;
- » Измени на Законот за игрите на среќа и за забавните игри за да се воспостави посебен фонд за борба против семејното насилство;
- » Измени на централниот буџет за да се зголеми финансирањето на центри за згрижување на бездомни лица и жртви на семејно насилство;
- » Измени на законот за пензиско и инвалидско осигурување, со кои се продолжи возраста за пензионирање по основ на стаж за дополнителни две години;
- » Измени на членот 197 на Кривичниот законик за да се подигне долната граница за стапување во брак од 16 на 18 години (2018);
- » Усвојување на Стратешки план и Комуникациска стратегија (2019).

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ И СОБРАНИСКИОТ ПЕРСОНАЛ:**Соработка на различните собраниски тела по прашања поврзани со родовата еднаквост**

Во отсуство на гаранции за еднаква застапеност на пратеничките и пратениците во работните тела на Собранието, потребна е потесна и почеста соработка на Клубот на пратенички, Комисијата за еднакви можности на жените и мажите и другите работни тела со цел да се интегрира родовата перспектива во внатрешните процеси, политики и прописи, изработката на закони, застапеноста и надзорот.

Најпрво важно е да постои јасна распределба на трудот помеѓу Клубот на пратенички и Комисијата за еднакви можности на жените и мажите. Бидејќи Клубот е неформално тело за застапување, размена и вмрежување, Комисијата треба да продолжи како формално тело за интегрирање на родовата перспектива во примарните функции на Собранието.

Понатаму, Комисијата за еднакви можности на жените и мажите треба тесно да соработува со другите работни тела. На пример:

- » Зајакнување на соработката со Комисијата за финансии и буџет може да придонесе за уште повеќе родово одговорен буџет;
- » Потесната соработка со Законодавната комисија може да резултира со родово сензитивна изработка на законите;
- » Зајакнување на соработката со Комисијата за деловнички и мандатно-имунитетни прашања и Комисијата за избори и именувања може да доведе до зголемување на бројот на претседателки на собраниските комисиии, но исто така и во постојаните делегации на Собранието. Ваквата соработка може дури и да придонесе за зголемување на бројот на жените во јавните претпријатија, независните институции и организации што ги основа Собранието.

Собраниската служба нуди стручна и административна поддршка за работните тела на Собранието, вклучително и Комисијата за еднакви можности на жените и мажите. Секторот за работните тела изработува извештаи од седниците на комисиите, одржува контакти со други засегнати страни, ги изработува сценаријата и извештаите од јавните расправи и врши други задачи и задолженија по барање на членовите на работното тело. Понатаму, Парламентарниот институт врши компаративни истражувања и анализи на барање на работното тело или поединечни пратеници, вклучително и за родови прашања.

НАЈДОБРИ ПРАКТИКИ:

Самопроценка на родовата сензитивност на Собранието

Пратениците од Комисијата за еднакви можности на жените и мажите и Клубот на пратенички, собранискиот персонал, членовите на кабинетот на Претседателот на Собранието и Генералната секретарка учествуваа во вежба за самопроценка на родовата сензитивност на Собранието во април 2019 год. Прашалникот на ЕИГЕ за самопроценка на родовата сензитивност го одговорија пет работни групи. Мисијата на ОБСЕ во Скопје и Националниот демократски институт беа олеснувачи на работилницата. Самопроценката успешно се заврши и како резултат се изработи наративен извештај и План за активности за родово сензитивно собрание 2020-2021 што го усвои Комисијата за еднакви можности на жените и мажите.

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ И СОБРАНИСКИОТ ПЕРСОНАЛ:**Зајакната соработка со женското движење и граѓанското општество**

Собранието има развиено добри односи со женското движење, женските невладини организации и граѓанските организации. Оваа соработка може и понатаму да се развива на тој начин што ќе се поканат членовите од граѓанскиот сектор да учествуваат во работата на Комисијата за еднакви можности. Собранието треба да размисли да покани, меѓу другите, претставници и на следниве мрежи и граѓански организации, зашто тие обединуваат повеќе експертски невладини организации:

- » Платформа за родова еднаквост: rodovaplatforma.mk
- » Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство glasprotivnasilstvo.org.mk
- » Коалиција Маргини - Коалиција за сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници: coalition.org.mk
- » Македонско женско лоби: mzl.org.mk
- » Национален совет за родова еднаквост: sozm.org.mk

За натамошно читање, препорачуваме:

- » Собрание на Република Северна Македонија (2020): *План на активности за унапредување на родовата сензитивност на Собранието 2020-2021*. Достапно на македонски на: <https://www.sobranie.mk/predlog-plan-na-aktivnosti-za-unapreduvanje-na-rodovata-senzitivnost-na-sobranieto-na-republika-severna-makedonija-2020-2021.nspix>;
- » ИДЕА (2018): *Gender-targeted Public Funding for Political Parties. A Comparative Analysis*. Стокхолм: Меѓународен институт за демократија и помош при избори. Достапно на англиски: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/gender-targeted-public-funding-for-political-parties.pdf>

2.3 РОДОВО СЕНЗИТИВНА ИЗРАБОТКА НА ЗАКОНИ

Родово-сензитивното законодавство претставува централен дел од интегрирањето на родовите прашања во правниот систем. Тоа подразбира интегрирање на родовата перспектива во сите компоненти на законодавниот процес, т.е. изработката, имплементацијата, мониторингот и евалуацијата, за да се постигне крајната цел - еднаквост на жените и мажите. Слично како и кај другите напори за интегрирањето на родовата перспектива, родово-сензитивното законодавство не е цел самото по себе, туку средство со кое може да се постигне квалитет.*

Парламентите имаат важна улога да се погрижат законите да не ги дискриминираат жените и мажите и да промовираат родова еднаквост. Низ целиот свет, парламентите користат различни алатки и практики за да погрижат законодавството да биде родово сензитивно и да

* Ресурс: Публикацијата на ОДИХР под наслов **Закони за жени и мажи: Практичен водич за родово-сензитивно законодавство** Практичниот водич за родово-сензитивно законодавство претставува модел како да му се пристапи на ова прашање во националните парламенти, а содржи и детална **Алатка за самопроценка на родово-сензитивното законодавство**. Водичот е преведен на македонски и албански јазик и е достапен на: <https://www.osce.org/odhr/327836>

промовира родова еднаквост. Овие **алатки и практики** подразбираат јавни расправи и дебати, поднесоци и прашања. Некои земји во Европа имаат усвоено закони за родова еднаквост кои, меѓу другото, пропишуваат **рамки за родово-сензитивна изработка на закони**.

НАЈДОБРИ ПРАКТИКИ:

„Родов тест“ како дел од Законот за интегрирање на родовата перспектива во Белгија

Во 2007 год., Белгија усвои Закон за интегрирање на родовата перспектива со кој се транспонираат резолуциите од Пекиншката Платформа за акција, со цел да се интегрира родот во сите сфери на федералните политики. Членот 3 од Законот за интегрирање на родовата перспектива повикува на употреба на „родов тест“ за сите закони и прописи, што подразбира надлежниот министер да изврши ех-анте проценка на родовото влијание. Оваа одредба стапи на сила со усвојувањето на Законот за проценка на влијанието на регулативата (ПВР) од 2013 год. Со усвојувањето на овој Закон за ПВР за сите нови регулативи што се поднесуваат до Советот на Министри, Белгија постигна значителен напредок во подобрувањето на квалитетот на владините регулативи преку административно поедноставување. Главната цел на поглавјето за родови прашања во Законот за ПВР е да се придонесе кон постигнување еднаквост меѓу мажите и жените како дел од рамката за интегрирање на родовата перспектива. Дознајте повеќе на: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/belgium>

Законот за еднакви можности на жените и мажите ја дефинира улогата и одговорноста на Собранието за интегрирање на родовата перспектива во законодавниот процес. Членот 9 наведува: *„Комисијата за еднакви можности на жените и мажите (...) (презема) разгледување на предлозите на закони и другите прописи (...) од аспект на вклученоста на родовиот концепт во нив.“*

Само неколку земји во светот имаат развиено рамки и алатки за родово-сензитивно законодавство. Тие содржат **листи за проверка за пратениците и собранискиот персонал** на што да внимаваат кога ги применуваат во законодавството принципите за родова еднаквост.

НАЈДОБРИ ПРАКТИКИ:**Четири чекори на родово-базираните анализи на законодавството во Камбоџа:****Чекор 1: Цел, предмет и делување на предложеното законодавство**

- » Кога се проценува целта, предметот и примената на законот, дали можете да ги идентификувате групите врз кои ќе се изврши најголемо влијание? Дали постојат конкретни родови импликации? Дали жените ќе бидат една од идентификуваните групи?
- » Кога се разгледува целта, предметот и делувањето на законскиот акт, дали на вашата анализа влијае вашиот род? Вашето потекло може да влијае на вашата перспектива и да ве спречи да ги поставите прашањата и да ги чуete одговорите. Мора да се води грижа законодавството да не ги засилува стереотипите или систематската дискриминација на жените или мажите.

Чекор 2: Мерење на влијанието на предложеното законодавство

- » Дали е земено предвид влијанието на предложеното законодавство врз различните делови од заедницата? Со други зборови, кој ќе претрпи влијание?
- » Дали ќе има значителни разлики во влијанието на законодавството врз различните родови? Во колкава мера ќе се влијае конкретно на жените?
- » Членот 31 од Уставот налага дека „Секој граѓанин - Кмер е еднаков пред законите независно од полот...“ Дали предложеното законодавство е во согласност со членот 31?
- » Дали законскиот акт е изработен на јасен, едноставен јазик?

Чекор 3: Прашања во однос на спроведувањето, трошоците, прописите и едукација на јавноста

- » Дали ќе учествуваат жени во спроведувањето на законот?
- » Дали е засегнат некој од родовите во однос на трошоците за спроведувањето и сообразноста?
- » Како ќе се едуцира јавноста за законот? Со оглед на високата стапка на неписменост на жените во Камбоџа, какви методи за ширење ќе се користат?
- » Дали при мониторинг на законодавството ќе се врши преглед на прашањата што конкретно ги засегаат родовите?

Чекор 4: Самопроценка - последен чекор од вашата анализа

- » Дали во анализата сте опфатиле родови прашања?
- » Дали се идентификувани сите родови импликации на законскиот акт?
- » Какви официјални информации и информации од заедницата се користени во вашата родова анализа?
- » Дали го поставувавте „родовото прашање“ во секоја фаза од вашата анализа?

Извор: The Key Steps of Gender Analysis of Legislation.

Проект за легислативна поддршка Камбоџа-Канада, Февруари 2003, цитирано како во ИПУ (2011): *Gender Sensitive Parliaments. A Global Review of Good Practice.*

Собранието на Република Северна Македонија е носител на законодавната власт и ги усвојува законите со потребното мнозинство како што е дефинирано во Уставот на Република Северна Македонија. Според Уставот на Република Северна Македонија (член 71), секој пратеник, Владата и најмалку 10.000 граѓани **можат да предложат закон**. **Законодавната постапка** е дефинирана во Деловникот на Собранието. Официјалните предлагачи на законот го доставуваат нацрт законот до Претседателот на Собранието. Во рок од три дена, Претседателот на Собранието го доставува предлогот до пратениците во пишана или електронска форма. Со тоа се означува и почетокот на законодавната постапка во Собранието.

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ И СОБРАНИСКИОТ ПЕРСОНАЛ:

Законодавен преглед на ОДИХР

ОДИХР ги поддржува правните реформи во земјите учеснички преку преглед на поединечни предложени или постоечки закони, на барање на земјите, со цел да се процени нивната усогласеност со заложбите на ОБСЕ, меѓународните стандарди за човекови права и добрите воспоставени практики. Како дел од Планот на активности за родово сензитивно собрание 2020-2021, Мисијата на ОБСЕ во Скопје побара да се направи преглед на **Деловникот и Законот за Собранието** од перспектива на род и диверзитет. Препораките од правниот преглед ќе бидат претставени пред новиот состав на Собранието на Република Северна Македонија и ќе бидат објавени на: <https://www.legislationline.org/odhr-documents/page/legal-reviews>

Законот за еднакви можности на жените и мажите ги дефинира **улогите и обврските на Комисијата за еднакви можности на жените и мажите** при анализата на нацрт законите и регулативите од родова перспектива. Сепак, законот не содржи одредба со која се дефинира некаква рамка или методологија што треба да ја примени Собранието за да го процени нацрт законодавството од родова перспектива. Воедно, законот не нуди ни рамка ни методологија како треба владата да ги подготви законите и дали треба да се спроведат *ex-ante* проценки за влијанијата врз родот.

Во последните децении, земјите членки на ОЕЦД и ОБСЕ вложуваат огромни напори за да се подобри квалитетот на регулативата **преку процес на реформа на регулативата** чија цел е да се воведат процес што:

- » го зема предвид економското и општественото влијание и влијание врз средината на предложената политика или регулатива;
- » ги смалува трошоците и административната бирократија со кои се соочуваат граѓаните и компаниите;
- » обезбедува транспарентност и учество на јавноста во процесот на креирање на политиките.

Во согласност со овие збиднувања, Владата на Република Северна Македонија, како главен предлагач на законодавството, врши Проценка на влијанието на регулативата (ПВР) за нацрт законодавството.

ИНТЕРЕСНИ ФАКТИ:

Проценка на влијанието на регулативата (ПВР) на законодавството

ПВР е комплексен инструмент за проценка на последиците од политиките. Политиките не само што влијаат на секојдневниот живот и активности на граѓаните и претпријатијата во дадената регулирана област, туку влијаат и на целиот правен и економски систем на државата. Во Северна Македонија ПВР се врши во согласност со методологијата за ПВР која се состои од четири чекори, и тоа:

- » Планирање на процесот за вршење ПВР;
- » Спроведување на ПВР;
- » Изработка на извештај за ПВР и добивање одобрение од Министерството за информатичко општество и администрација;
- » Консултација со засегнатите страни.

Во вториот чекор на методологијата за ПВР во Република Северна Македонија се анализира **социјалното влијание на предложеното законодавство**, вклучително и влијанието врз родовата еднаквост. Овој критериум произлегува од одредбите на Уставот што се однесуваат на основните слободи и права (член 8). Предложеното законодавство може да има директно социјално влијание кога има за цел да регулира прашања што се однесуваат на основните слободи и права, или индиректно влијание во однос на остварувањето на основните слободи и права.

ИНТЕРЕСНИ ФАКТИ:

Проценка на родовото влијание како дел од ПВР

Во првиот чекор од процесот се утврдува дали постои потреба за проценка на родовото влијание во рамките на ПВР. Кога се одредува потребата за проценка на родовото влијание, предлагачот треба да анализира дали веќе постојат разлики и нееднаквости меѓу жените и мажите и дали постои потреба да се унапреди родовата еднаквост во регулираната област. Кога се анализира дали предложеното законодавство ќе влијае на родовата еднаквост, се применува следнава листа за проверка:

- » Вработеност, работни места и вработувања;
- » Плати и финансиски можности;
- » Можности за грижа за децата и баланс меѓу професионалниот и приватниот живот;
- » Образование, обука и професионален развој;
- » Можности за вработување, услови за вработување и напредок во кариерата;
- » Учество во политичкиот живот;
- » Здравство, здравствена заштита и здравствени услуги;
- » Безбедност и ризик од насилство;
- » Други области кои може да се релевантни за родовата еднаквост.

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ И СОБРАНИСКИОТ ПЕРСОНАЛ:**Користете ги постојните извештаи за ПВР на Владата**

Иако Собранието нема методологија за проценка на родовото влијание на предложеното законодавство, пратениците можат да ги користат извештаите за ПВР за да дознаат какво е влијанието на предложениот закон врз родовата еднаквост. Пред да се достави до Собранието, предложениот закон се објавува во Единствениот национален електронски регистар на прописи достапен на:

<https://ener.gov.mk/Default.aspx>.

Пратениците исто можат да бараат совети и да се консултираат со невладини организации и експерти за содржината на Проценката на влијанието на регулативата во поглед на предложениот акт.

Понатаму, во случај кога пратениците го изработуваат законот, тие можат да ги користат најдобрите практики што се претставени во ова поглавје за да се анализира влијанието на предложениот закон врз родовата еднаквост.

За натамошно читање, препорачуваме:

- » ОДИХР (2017): *Закони за жени и мажи: Практичен водич за родово-сензитивно законодавство*. Варшава: Канцеларијата на ОБСЕ за демократски институции и човекови права. Достапно на англиски, македонски и албански: <https://www.osce.org/odihr/327836>
- » Собрание на Република Северна Македонија: *Деловник на Собранието на Република Северна Македонија*. Достапно на македонски и албански: <https://www.sobranie.mk/delovnik-na-sobranieto.nspk>
- » Министерство за информатичко општество и администрација: *Проценка на влијанието на регулативата*. Достапно на македонски и албански: <http://www.mioa.gov.mk/?q=mk/node/1484>

2.4 НАДЗОР НАД РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ

Една од трите клучни функции на собранијата е да врши надзор над постапувањата на владата и од неа да бара одговорност. Парламентарниот надзор е основна карактеристика на системот на меѓусебна контрола која е втемелена во највисокиот законски акт на современите демократски општества, Уставот. Парламентарниот надзор има цел да ги промовира слободите и правата на граѓаните и да го подобри управувањето. Низ целиот свет, парламентите уживаат одреден степен на моќ темелно да ја преиспитуваат извршната власт. Процедурите и алатките за парламентарен надзор и степенот на надзор значително се разликуваат. Во некои земји, политички простор за надзор едноставно не постои. Во други земји, пак, постои волја да се следи работата на владата, но недостигаат човечки и финансиски ресурси.

Родово-сензитивниот надзор е важен зашто со него се испитува кој го изведува процесот или политиката и какви се ефектот и целта на политиката. Понатаму, родово-сензитивниот надзор овозможува сите

овие аспекти да промовираат родова еднаквост. Со право може да се каже дека овој пристап може да се примени во надзорот на сите политики и области.

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ:

Користење пратенички прашања за родова еднаквост во Собранието

Една од активностите на Планот на активности за унапредување на родовата сензитивност на Собранието 2020-2021 (мерка 4.4.4) предвидува соработка меѓу координаторите на политичките партии застапени во Собранието и Клубот на пратенички за да се координираат и да се опфати барем едно прашање за родова еднаквост во текот на месечната седница за пратенички прашања во Собранието. Новиот состав на Собранието по Парламентарните избори во 2020 год. треба максимално да ја искористи оваа можност.

Правната моќ да врши надзор на активностите на Владата Собранието на Република Северна Македонија ја црпи од членот 68 од Уставот на Република Северна Македонија. Како што наведовме и во воведот, собранијата имаат на располагање разни алатки и процеси со кои можат делотворно да ја испитуваат извршната власт. Во Република Северна Македонија, овие алатки се пропишани во разни законски рамки како Уставот, Деловникот на Собранието и Законот за Собранието.

Табела: Процедури и алатки за парламентарен надзор

Пратенички прашања	Секој пратеник во Собранието има право да му постави прашање на претседателот на Владата на Република Северна Македонија, на член на Владата и на други носители на јавни функции (членови 37-44 од Деловникот).
Интерпелација	Интерпелацијата е посложена постапка и инструмент на политичка контрола над Владата или над конкретен носител на јавна функција. Интерпелација можат да постават најмалку пет пратеници (членови 45-51 од Деловникот) во врска со работата на даден носител на јавна функција, Владата или секој нејзин член поединечно, но и во врска со работата на државните органи.
Анкетни комисии	Анкетните комисии се регулирани со Уставот на Република Северна Македонија. Собранието може да формира анкетна комисија за сите области и прашања од поширок интерес (член 76 од Уставот на Република Северна Македонија и член 118 од Деловникот). Потребни се најмалку 20 пратеници за да поднесат предлог за основање анкетна комисија.
Надзорни расправи	Надзорните расправи се одржуваат за да се добијат информации и мислења во однос на креирањето и спроведувањето на политиките, извршувањето на законите и други активности на владата и на органите на државната управа. Надзорната расправа ја спроведува матичното работно тело на Собранието во чиј делокруг спаѓа прашањето што е предмет на надзорната расправа. Овој инструмент е регулиран со Законот за Собранието (членови 20-23).

Јавни расправи	Јавните расправи се воспоставена пракса на Собранието на Република Северна Македонија иако не се институционализирани како законодавна или надзорна алатка. Работните тела на Собранието често организираат јавни расправи на кои се поканети јавноста, граѓанските организации и разни експерти да дискутираат за актуелни прашања. Јавните расправи не се регулирани ниту со Деловникот, ниту со Законот за Собранието на Република Северна Македонија.
Јавни дискусии	Иако ова не е типичен надзорен инструмент, јавните дискусии се инструмент кој произлегува од Деловникот (членови 145-148), а ги користат работните тела за време на законодавниот процес во Собранието меѓу првото и второто читање на законите од поширок интерес. Јавните дебати придонесуваат кон поквалитетно законодавство и дијалог меѓу предлагачот на законот, најчесто Владата, граѓанскиот сектор и Собранието.
Прашање за доверба	Ова е најсилниот инструмент на Собранието со кој се врши контрола на извршната власт. Овој инструмент е пропишан во Уставот на Република Северна Македонија (член 92) и Деловникот (Член 214-218). Прашањето за доверба на Владата може да поднесат најмалку 20 пратеници на писмено, со образложение на причините.

Извор: Парламентарен институт (2014): Политичка контрола и надзор на Собранието над Владата и над други носители на јавни функции. Скопје.

Како што наведовме во претходните поглавја, Северна Македонија е потписничка на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените (ЦЕДАВ) и редовно доставува извештаи до Комитетот ЦЕДАВ. Исто така, во согласност со својот законски мандат да врши надзор и со Законот за еднакви можности на жените и мажите, Собранието усвојува Стратегија за родова еднаквост и го следи нејзиното спроведување во соработка со други партнери, невладини организации и други релевантни институции.

ВАЖНИ ФАКТИ:

Преглед и усвојување на Годишниот извештај за спроведувањето на Националната стратегија за родова еднаквост

Комисијата за еднакви можности на жените и мажите го прегледува и усвојува Годишниот извештај за спроведувањето на Националната стратегија за родова еднаквост. Во јавните расправи за преглед и усвојување на Годишниот извештај учествуваат надлежните министерства, Народниот правобранител, граѓанските организации и разни експерти. Надлежните министерства одговараат пред Комисијата за еднакви можности на жените и мажите за спроведените мерки и активности предвидени во Националниот акциски план. Граѓанските организации и експертите го даваат своетовидување и стручност за степенот на спроведувањето на мерките и активностите. Врз основа на дискусијата за време на јавните расправи, Комисијата усвојува заклучоци и го следи нивното спроведување.

Собранието не е единственото тело што е надлежно да врши надзор над Владата. Законодавниот дом функционира во густо населена средина во која делуваат и независни институции, регулаторни тела, граѓански организации и медиуми кои ја имаат потребната стручност за разни теми, вклучително и за родова еднаквост. Затоа од клучно значење за постоењето на ефективен парламентарен надзор е да се градат добри односи со овие инстанци кои исто така имаат свој удел во надзорот над владата.

Табела: Формални и неформални интеракции на Собранието со други институции со надзорна улога

Надворешен надзор	Примери за формални интеракции	Примери за неформални интеракции
Надворешни институции за надзор (независни институции)	Поднесување извештаи, издавање препораки, давање докази	Брифинзи и друг вид информации за пратениците и собранискиот персонал
Владата	Поднесување извештаи, одговарање прашања, давање информации и мислења за време на надзорните расправи	Пратениците да „поразговараат“ со министерот; Размена на информации со службени лица од управата;
Медиуми	Известување за парламентарните активности	Вршење притисок врз пратениците да дејствуваат по одредени прашања; Неофицијално „санкционирање“ на владата во форма на публицитет;
Граѓански организации	Доставување поднесоци и давање информации и мислења за парламентарните истраги	Вршење притисок врз пратениците да дејствуваат по одредени прашања; Насочување на вниманието на пратениците кон одредени прашања;
Професионални групи	Доставување поднесоци и давање информации и мислења за парламентарните истраги	Вршење притисок врз пратениците да дејствуваат по одредени прашања; Доставување информации до пратениците;
Социјални медиуми		Давање придонес кон комисијски расправи и сугестии за пратенички прашања; Размена на мислења со пратениците;

Извор: Адаптирано од Интерпарламентарната унија (2017): Глобален парламентарен извештај 2017. *Парламентарен надзор: Моќта на парламентот да бара одговорност на владата*. Женева.

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ И СОБРАНИСКИОТ ПЕРСОНАЛ:**Вклучување на Комисијата за еднакви можности во преглед на Годишниот извештај на Народниот правобранител**

Народниот правобранител е професионална и независна институција со посебен статус да ги штити уставните права на граѓаните. Народниот правобранител презема мерки и активности за заштита на принципите на недискриминација и правична и соодветна застапеност на заедниците во јавниот сектор на централно и локално ниво. Народниот правобранител поднесува до Собранието годишни извештаи и посебни извештаи.

Во овие извештаи се содржат активностите на Народниот правобранител, резиме на наодите и најважно, состојбата со човековите права или други прашања поврзани со човековите права.

Комисијата за политички систем и односи меѓу заедниците го разгледува и усвојува годишниот извештај на Народниот правобранител за време на јавна седница. Заклучоците на Комисијата се усвојуваат на пленарна сесија и се поднесуваат до Владата. Владата потоа го известува Собранието за статусот на спроведувањето на препораките на Народниот правобранител.

Иако годишниот извештај на Народниот правобранител го разгледува и усвојува Комисијата за политички систем и односи меѓу заедниците, Комисијата за еднакви можности на жените и мажите и други заинтересирани работни тела можат да разгледуваат релевантни делови од годишниот извештај на Народниот правобранител.

Во својата работа, Народниот правобранител се води од Париските начела, збир на меѓународни стандарди усвоени од Генералното собрание на ОН во 1993 год. Понатаму, Белградските начела од 2012 год. се надоврзуваат на Париските начела и ја проценуваат врската меѓу Националните институции за човекови права (НИЧП) и парламентите.

ВАЖНИ ФАКТИ:**Извадок од Белградските начела**

14. НИЧП треба непосредно да одговараат пред Парламентот.
15. НИЧП треба да доставуваат до парламентот годишен извештај за активности, заедно со преглед на своите наоди, како и извештај за состојбата со човековите права во земјата и за сите други прашања поврзани со човековите права.
16. Парламентите треба да ги примат, прегледаат и да одговорат на извештаите на НИЧП, да обезбедат дебатирање на приоритетите на НИЧП и да бараат можности неопходно да дебатираат за најзначајните извештаи на НИЧП.
17. Парламентите треба да развиваат принципиелна рамка за дебатирање на активностите на НИЧП со доследно почитување на нивната независност.

18. Парламентите треба да одржуваат отворени дискусии за препораките што ги издава НИЧП.
19. Парламентите треба да бараат информации од надлежните јавни органи за тоа во колкава мера надлежните органи на јавната власт ги разгледале и одговориле на препораките на НИЧП.

Извор: Канцеларијата на Високиот комесар за човекови права (2012): Белградски начела, Дел I (Г)

СОВЕТИ ЗА ПРАТЕНИЦИТЕ:

Интегрирање на родовата еднаквост во надзорните активности

Што ми треба?

- » „Родова леќа“ - секогаш очите да ви се отворени за евентуална родова дискриминација кога се испитува некое прашање за политиките.
- » Податоци за сите сфери на политиките, разделени по пол (и други варијабли за социјална вклученост, како возраст, етничка припадност, попреченост, родов идентитет и сексуална ориентација).
- » Истражувања и придонеси на разни граѓански организации, специјализирани сектори за родови прашања, универзитети, експертски центри, организации од приватниот сектор, трговски здруженија и медиуми.

Како можам ефективно да придонесам?

- » Запознајте се со стратешките документи на Собранието за родовата еднаквост, како Стратешкиот план на Клубот на пратенички и Планот на активности за родовата сензитивност на Собранието 2020-2021.
- » Користете листа за проверка за интегрирање на родовата перспектива:
 - » Која е целната група на предложената политика, програма или проект? Кој ќе има корист? Кој ќе изгуби?
 - » Кој ги донесува одлуките? Дали се вклучени и жени и мажи во изнаоѓањето решение за тоа прашање?
 - » Како се распределени ресурсите? Кој ги обезбедува ресурсите? Кој ги користи ресурсите?
 - » Дали со интервенцијата се одржуваат или преиспитуваат постојните родови односи?
 - » Поставајте прашања на јавни расправи, јавни дебати и надзорни расправи:
 - » Дали се консултирани застапници за родовата еднаквост во процесот на креирање на политиката?
 - » Дали за предложената политика е направена ПВР?
 - » Дали податоците што се користени за креирање на политиката се разделени по пол?
 - » Какви се социјалните и економските трошоци на политиката за жените и за мажите?
 - » Дали препораките кои се даваат за политиката или законот се конкретно за одреден пол, родово неутрални или родово слепи?

- » Обзнанете ги сите откриени инстанции на родова дискриминација;
- » Зборувајте со надлежниот министер;
- » Лобирајте за промена внатре во вашата партија;
- » Покренете го прашањето пред медиумите.

Адаптирано, врз основа на Интерпарламентарна унија (2017): Глобален парламентарен извештај 2017. Парламентарен надзор: Моќта на парламентот да бара одговорност на Владата. Женева.

За натамошно читање, препорачуваме:

- » Парламентарен институт (2014): *Политичка контрола и надзор на Собранието над Владата и над други носители на јавни функции. Скопје*. Достапно на англиски, македонски и албански.
- » Канцеларијата на Високиот комесар за човекови права (2012): *Belgrade Principles*. Достапно на англиски: https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/A-HRC-20-9_en.pdf
- » Интерпарламентарна унија (2017): *Global Parliamentary Report 2017. Parliamentary oversight: Parliament's power to hold government to account. Женева*. Достапно на англиски: <https://www.ipu.org/our-impact/strong-parliaments/setting-standards/global-parliamentary-report/global-parliamentary-report-2017-parliamentary-oversight-parliaments>
- » *Прирачник за јавни расправи на НДИ*. Достапно на: https://www.ndi.org/Service_and_Accountability_Public_Hearing_Manual

БИБЛИОГРАФИЈА

Biljana Kotevska (2019): *Country Report Gender Equality. Republic of North Macedonia 2019. Brussels: European Commission/DG Justice and Consumers.* Достапно на англиски: <https://www.equalitylaw.eu/downloads/4996-republic-of-north-macedonia-country-report-gender-equality-2019-pdf-1-14-mb>

EQUINET (2019): *Tackling Violence against Women and Gender-based Violence. Equality Bodies' Contribution. Brussels: European Network of Equality Bodies.* Достапно на англиски: <https://equineteurope.org/2019/11/28/tackling-violence-against-women-and-gender-based-violence-equality-bodies-contribution/>

Eva Jovanova (2019): *Бројност и натпартиска соработка на пратеничките како фактор за зајакнување на нивното влијание. Скопје: Parliamentary Institute of the Assembly of North Macedonia.* Достапно на македонски на: <https://www.sobranie.mk/content//Парламентарен%20институт/7.pdf>

Eva Jovanova/Dean Dimitrievski (2019): *Ефекти од една изборна единица и отворени листи врз родовата застапеност во Собранието. Скопје: Parliamentary Institute of the Assembly of North Macedonia*

IDEA (2018): *Gender-targeted Public Funding for Political Parties. A Comparative Analysis. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.* Достапно на англиски: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/gender-targeted-public-funding-for-political-parties.pdf>

Inter-Parliamentary Union (2003): *Confronting Discrimination. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and its Optional Protocol. Handbook for Parliamentarians.* Достапно на англиски: <https://www.ipu.org/resources/publications/handbooks/2016-07/handbook-parliamentarians-convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women-and-its-optional>

Inter-Parliamentary Union (2017): *Global Parliamentary Report 2017. Parliamentary oversight: Parliament's power to hold government to account. Geneva.* Достапно на англиски: <https://www.ipu.org/our-impact/strong-parliaments/setting-standards/global-parliamentary-report/global-parliamentary-report-2017-parliamentary-oversight-parliaments>

Inter-Parliamentary Union and UNDP (2017): *Parliaments and the SDGs: A Self-Assessment Toolkit. Geneva.* Достапно на англиски: <http://archive.ipu.org/pdf/publications/sdg-toolkit-e.pdf>

Igor Jatrovski/Jovana Jovanovska/Marija Gelevska (2019): *Извештај за имплементација на Законот за спречување и заштита од дискриминација 2011-2018. Скопје: Coalition 'Sexual and Health Rights of Marginalized Communities.* Достапно на македонски: http://coalition.org.mk/wp-content/uploads/2019/07/Diskriminacija_web.pdf

Marija Savovska (2019): *Извештај за проценка на спроведување на законот за еднакви можности на жените и мажите на локално ниво. Independent report, commissioned by the OSCE Mission to Skopje for the Ministry of Labour and Social Policy.* Достапно на македонски и англиски: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

National Network against Violence against Women and Domestic Violence (2018): *Сè што ТРЕБА да знаеме за Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство!. Достапно на македонски: <http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2013/11/IK-22.11.pdf>*

Neda Chalovska-Dimovska: *Извештај за проценка на спроведување на законот за еднакви можности на жените и мажите на централно ниво. Independent report, commissioned by the OSCE Mission to Skopje for the Ministry of Labour and Social Policy.* Достапно на македонски: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

ODIHR (2011): *Gender Equality in Elected Office: A Six Step Action Plan*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Available in English: <https://www.osce.org/odihr/78432>

ODIHR (2012): *Handbook for National Human Rights Institutions on Women's Rights and Gender Equality*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Available in English: <https://www.osce.org/odihr/97756>

ODIHR (2014): *Handbook on Promoting Women's Participation in Political Parties*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Available in English: <https://www.osce.org/odihr/120877>

ODIHR (2017): *Making Laws Work for Women and Men: A Practical Guide to Gender-Sensitive Legislation*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Available in English, Macedonian and Albanian: <https://www.osce.org/odihr/327836>

OECD (2018): *OECD Toolkit for Mainstreaming and Implementing Gender Equality*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. Available in English at: <https://www.oecd.org/gov/toolkit-for-mainstreaming-and-implementing-gender-equality.pdf>

Parliamentary Institute (2014): *Political Control and Oversight of the Assembly over the Government and Other Holders of Public Office*. Skopje. Available in English, Macedonian and Albanian.

Venice Commission (2019): *Compilation of Venice Commission Opinions and Reports Concerning Electoral Systems and Gender Representation*. Available in English: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2019\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2019)005-e)

UNDP (2019): *Parliaments as Partners supporting the Women, Peace and Security Agenda*. Available in English: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/crisis-prevention-and-recovery/parliament-as-partners-supporting-women-peace-and-security-agend.html>

Мисија на ОБСЕ во Скопје
булевар 8-мк Септември бр.16
1000 Скопје

Телефонски број: +389 2 323 4000
Факс: + 389 2 323 4234
info-MK@osce.org